

Utbildningsdepartementet

2020-02-24

1 (45)

Dnr 7.5.2-2019:1285

Redovisning av uppdrag om att ta fram stödmaterial för hur lärarasistenter, socionomer och andra yrkesgrupper ska kunna avlasta lärare

U2019/02106/GV

Sammanfattning

För att kunna möta skolans kompetensförsörjningsbehov krävs att rätt kompetens finns tillgänglig när den behövs samt att denna kompetens används på ett optimalt och hållbart sätt. Detta förutsätter att huvudmän och rektorer kontinuerligt kartlägger och analyserar verksamhetens behov och förutsättningar samt att detta arbete ingår i det systematiska kvalitetsarbetet i hela styrkedjan.

I denna redovisning används begreppet kompletterande kompetenser som ett samlingsnamn för de många olika personalkategorier som anställts i skolan, i syfte att avlasta lärare så att de kan fokusera mer på undervisningsprocessen. I undervisningsprocessen ingår planering och genomförande av undervisning samt efterarbete i form av bedömning, dokumentation och återkoppling om elevers kunskapsutveckling.

Skolverket har i arbetet med föreliggande uppdrag varit i kontakt med företrädare för olika huvudmän, intresseorganisationer och andra myndigheter, för att bland annat ta del av gjorda erfarenheter när det gäller införande av kompletterande kompetenser i skolan och för att diskutera uppdraget i sig.

Skolverket har utrett vilka uppgifter i skolornas verksamhet som enligt skolförfattningarna behöver utföras av lärare. Utredningen visar att det i skolförfattningarna finns ett antal områden där lärare direkt eller indirekt pekas ut som ansvariga. Dessa områden är planering och genomförande av undervisningen, arbete med extra anpassningar och särskilt stöd, bedömning och betygssättning, arbete mot kränkande behandling, trakasserier, eller sexuella trakasserier samt samverkan med och information till elev och vårdnadshavare. Även om skolförfattningarna inom dessa områden pekar ut lärare som ansvariga när det gäller specifika arbetsuppgifter, så utesluter inte det att andra än lärare kan utföra vissa delar av det som ryms inom ovan nämnda områden. När det gäller systematiskt kvalitetsarbete är lärare inte ansvariga, men ska medverka.

Inom ramen för uppdraget har Skolverket också utrett vilka arbetsuppgifter som enligt skolförfattningarna kan utföras av andra än lärare. Här har Skolverket identifierat sex olika områden; trygghet och studiero, praktiskt arbete i anslutning till undervisning, hantering av förbrukningsmaterial och läromedel, IT-relaterade frågor, mentorskap samt extra anpassningar och särskilt stöd.

Vidare har Skolverket, som en del av uppdraget, tagit fram ett webbstöd riktat till huvudmän och rektorer för arbetet med inventering av lärares avlastningsbehov. Webbstödet består av två delar; ett analysverktyg avsett för arbetet inför en inventering och ett vägledningsmaterial för själva inventeringsarbetet. I webbstödet ingår även ett juridiskt stödmaterial och fördjupningsmaterial.

Slutligen har Skolverket tagit fram sex lärande exempel från huvudmän och skolenheter som med hjälp av lärarassistenter, socionomer eller andra yrkesgrupper har avlastat lärare arbetsuppgifter så att de kan fokusera mer på undervisningsprocessen.

De lärande exempel som Skolverket hittills har tagit fram omfattar grundskolan och visar på både utmaningar och positiva resultat för lärare och elever.¹ Till utmaningarna hör otydliga gränser och oklar ansvarsfördelning mellan olika yrkesgrupper i skolan, svårigheter med att finna relevanta arbetsuppgifter och långsiktiga finansieringslösningar. Till de positiva resultaten hör bättre sammanhållning i skolan, stärkt kvalitet i mentorsuppdraget, minskade sjuktal för lärare, stärkt undervisningskvalitet och lugnare arbetsklimat.

De lärande exemplen visar att viktiga förutsättningar vid införande av kompletterande kompetenser bland annat är tydligt syfte och bred förankring bland skolans personal. Vidare framgår att behoven ofta skiljer sig åt mellan olika skolor, att personlig lämplighet är viktigt vid rekrytering av kompletterande kompetenser och att de personalkategorier som anställs för att avlasta lärare kan inspireras till att senare välja läraryrket.

Sammantaget visar Skolverkets arbete med det aktuella uppdraget att införande av kompletterande kompetenser i syfte att avlasta lärare så att de kan fokusera mer på undervisningsprocessen, har stor potential. Detta förutsätter dock att syftet är tydligt och väl förankrat hos berörd personal och att en kontinuerlig dialog förs med fackliga samverkansorgan, både på huvudmannanivå och på skolenhetsnivå. Centralt är också att arbetet med införande av kompletterande kompetenser utgår från lokala behov och förutsättningar. Det finns inga generella lösningar som fungerar på alla skolor.

---

¹ Skolverket kommer att tillgängliggöra lärande exempel från grundskolan under våren 2020. Lärande exempel från övriga skolformer kommer att redovisas fortlöpande under 2020.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
1. Uppdraget.....	6
2. Bakgrund.....	6
3. Arbetsprocess, begrepp och avgränsningar.....	8
4. Uppgifter som enligt skolförfattningarna behöver utföras av lärare.....	9
4.1 Undervisningsprocessen.....	11
4.1.1 Planering och genomförande av undervisningen.....	12
4.1.2 Arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd.....	12
4.1.3 Bedömning och betygssättning (uppföljning).....	13
4.2 Åtgärder för att tillgodose trygghet och studiero.....	15
4.3 Kränkande behandling med mera.....	16
4.4 Systematiskt kvalitetsarbete.....	16
4.5 Samverkan med och information till elev och vårdnadshavare.....	16
4.5.1 Elevens utveckling.....	16
4.5.2 Bedömning och betygssättning.....	17
4.5.3 Övergångar.....	17
4.5.4 Skolans innehåll och verksamhet.....	17
5. Uppgifter som kan utföras av andra än lärare.....	18
5.1 Trygghet och studiero.....	18
5.2 Praktiskt arbete i anslutning till undervisning.....	18
5.3 Hantera förbrukningsmaterial och läromedel.....	19
5.4 IT-relaterade frågor.....	19
5.5 Mentorskap.....	19
5.6 Extra anpassningar och särskilt stöd.....	19
6. Stöd för inventering av lärares avlastningsbehov.....	20
7. Lärande exempel.....	20
7.1 Tillvägagångsätt.....	20
7.2 Lärarassistenter och annan pedagogisk personal i grundskolan.....	22
7.3 Vad visar de lärande exempel som Skolverket har identifierat?.....	23
7.3.1 Exempler innehåller olika typer av tjänster med olika arbetsuppgifter....	24
7.3.2 Exempler visar på positiva resultat både för lärare och elever.....	24
7.3.3 Utmaning med otydliga gränser mellan skolans olika yrkesgrupper.....	24
7.3.4 Viktiga förutsättningar är tydligt syfte och bred förankring.....	25
7.4 Lärande exempel inom grundskolan.....	25
7.4.1 Klassmentorer på Norrängsskolan i Lycksele.....	25
7.4.2 Socialpedagoger på Gökstensskolan i Eskilstuna.....	27
7.4.3 Heltidsmentorer på Spånga grundskola i Stockholm.....	28
7.4.4 Lärarassistenter i Uppsala kommun.....	30
7.4.5 Elevkoordinatorer och lärarassistenter i Malmö.....	32
7.4.6 Satsning på avlastande tjänster i Linköpings kommun.....	36
8 Slutsatser.....	37
9 Referenser.....	39
Bilaga 1 Förtydligande av uppgifter som kan utföras av andra än lärare.....	41

Trygghet och studiero	41
Praktiskt arbete i anslutning till undervisning	41
Hantera förbrukningsmaterial och läromedel	42
IT-relaterade frågor	42
Mentorskap.....	42
Extra anpassningar och särskilt stöd	43
Bilaga 2 Intervjuguide	45

1. Uppdraget

I regleringsbrevet för budgetåret 2019 har Skolverket fått i uppdrag att ta fram stödmaterial för hur lärarassistenter, socionomer och andra yrkesgrupper ska kunna avlasta lärare (U2019/02106/GV). Syftet är enligt uppdraget att lärarna i större utsträckning ska kunna fokusera mer på sitt kärnuppdrag, det vill säga undervisningsprocessen. Arbetet med stödmaterialen ska genomsyras av att lärarna är ansvariga för att planera och genomföra undervisningen. Skolverket ska:

- identifiera vilka uppgifter i skolornas verksamhet som enligt skolförfattningarna behöver utföras av lärare
- beskriva och ge exempel på uppgifter som kan utföras av andra än lärare
- ta fram stöd till skolhuvudmän och rektorer att använda i arbetet med att inventera inom vilka områden eller med vilka arbetsuppgifter lärare behöver avlastning vid skolenheterna.

Skolverket ska dessutom enligt uppdraget ta fram lärande exempel från huvudmän och skolenheter som med hjälp av lärarassistenter, socionomer eller andra yrkesgrupper har avlastat lärare arbetsuppgifter så att de kan fokusera mer på undervisningsprocessen.

Inom ramen för uppdraget ska Skolverket ta tillvara erfarenheter från att utbilda lärarassistenter inom folkhögskolan och yrkeshögskolan samt beakta betänkandet *Med undervisningskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling*.²

2. Bakgrund

Lärarbristen kommer av allt att döma bestå för en lång tid framöver.³ Det är därför nödvändigt att ta ett större och samlat grepp kring skolans kompetensförsörjningsbehov. Centralt i frågan om skolans kompetensförsörjning är främjandet av ett hållbart arbetsliv kopplat till skolans organisation. Lärare ska kunna stanna i yrket hela livet. Detta förutsätter ett aktivt och långsiktigt arbetsmiljöarbete som tar hänsyn till människors olika förutsättningar och behov över tid.

En förutsättning för att kunna möta skolans kompetensförsörjningsbehov, både på kort och lång sikt, är att såväl huvudmän som rektorer kartlägger och analyserar verksamhetens behov, så att rätt kompetens finns tillgänglig när den behövs och används på ett optimalt och hållbart sätt.

För att huvudmän och rektorer ska kunna attrahera, rekrytera, behålla och utveckla lärare och annan personal, krävs att arbetet med skolans kompetensförsörjning

---

² SOU 2018:17.

³ Skolverket (2019) *Läraprognos 2019. Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier*.

ingår som en del av det systematiska kvalitetsarbetet och att det är förankrat i hela styrkedjan.

En utgångspunkt i Skolverkets arbete med uppdraget är att fler kompetenser i skolan även kan bidra till ökad trygghet och studiero vilket främjar alla som verkar i skolan. Avlastning för lärare till förmån för ökat fokus på undervisningsprocessen, i kombination med fler kompetenser i skolan, kan också leda till att fler elever får undervisning av lärare som är legitimerade och behöriga i de ämnen de undervisar i. Detta främjar också en likvärdig undervisning, vilket i sin tur ökar elevernas förutsättningar att nå de nationella målen för utbildningen.

Skolans kompetensförsörjningsproblem hänger samman med en rad olika faktorer. En faktor är att läraryrket fortfarande har låg status.⁴ En annan är att det är för få sökande till lärarutbildningen och att genomströmningen är låg.⁵ Ytterligare en faktor är att många lärare väljer att lämna yrket för att arbeta inom andra områden.⁶ Tungt vägande skäl till detta är att arbetsbelastningen upplevs vara för hög och att läraryrket är psykiskt påfrestande. Samtidigt framkommer i SCB:s temarapport att 60 procent av de som lämnat läraryrket kan tänka sig att återvända under vissa förutsättningar, däribland rimligare arbetsbelastning.⁷

Flera utredningar pekar på att lärares arbetssituation, bland annat som en följd av de många utbildningsreformer som genomförts de senaste decennierna, påverkats i flera avseenden.⁸ Det mål- och resultatstyrda systemet i skolväsendet har över tid medfört ökade krav på dokumentation och lärare förväntas på ett annat sätt än tidigare både vara engagerade i och ta ansvar för skolans systematiska kvalitetsarbete. Diskussioner har under lång tid förts om behovet av att minska lärares arbetsbörda och vikten av att tillföra nya kompetenser till skolan som kan ta ansvar för sådant som inte måste utföras av lärare enligt skolförfattningarna. Samtidigt framkommer i flera undersökningar⁹ att det inte alltid är helt lätt att definiera och avgränsa arbetsuppgifter som kan avlastas lärare och delegeras till andra personalkategorier i skolan.

Skolkommissionen framhåller i sitt slutbetänkande av utredningen *Samling för skolan - Nationell strategi för kunskap och likvärdighet*¹⁰ bland annat att det är viktigt att lärare

---

⁴ Trots att TALIS 2018 visar att andelen lärare i högstadiet som tycker att läraryrket har hög status har fördubblats jämfört med TALIS 2013, så handlar det vid en internationell jämförelse om en uppgång från en låg nivå. Skolverket (2019) *TALIS 2018 En studie om lärares och rektorers arbete i grund- och gymnasieskolan*. Delrapport 1. Rapport 481, sid. 42 samt 51.

⁵ UKÄ (2016). Statistisk analys 2016-01-19/2.

⁶ Av SCB:s temarapport om lärare som lämnat yrket framgår att ungefär 15 procent av de lärarutbildade arbetade inom andra yrken dvs. utanför utbildningsfältet. SCB (2017) *Lärare utanför yrket*. Temarapport 2017:02, sid. 8, 15.

⁷ a.a. sid. 8, 24, 25, 26.

⁸ Däribland SOU 2018:17. *Med undervisningsskicklighet i centrum- ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling*. SOU 2017:35. *Samling för skolan. Nationell strategi för kunskap och likvärdighet*. SKR (2018). *Skolans rekryteringsutmaningar. Lokala strategier och exempel*.

⁹ SKR (2018). *Skolans rekryteringsutmaningar. Lokala strategier och exempel*.

¹⁰ SOU 2017:35.

ges förutsättningar att fokusera mer på undervisningen genom att exempelvis frigöras från vissa administrativa sysslor och andra uppgifter.

I utredningen *Med undervisningskicklighet i centrum- ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling*¹¹ konstateras att undervisning är lärarnas huvuduppgift. Det är därför viktigt att innehållet i lärarnas arbetsuppgifter är sådant som genererar kvalitet i undervisningen och främjar elevernas kunskapsutveckling. Vidare framhålls i utredningen att skolans uppdrag är större än lärarnas uppdrag. Utredningen kommer därför fram till att det är viktigt att skilja mellan skolans uppdrag och lärarnas uppdrag och att det finns arbetsuppgifter i skolan som andra än lärare kan utföra.

Sveriges kommuner och regioner (SKR) skriver i sin rapport om skolans rekryteringsutmaningar att det är vanligt att försöka minska lärarnas administrativa arbetsuppgifter. Det har dock visat sig att det inte alltid är enkelt att hitta tydliga och konkreta arbetsuppgifter som utgör ren administration och som kan prioriteras bort från lärares tjänst. Bland annat för att dessa inslag ofta ingår i kärnuppgiften och är svåra att överlåta på andra.

3. Arbetsprocess, begrepp och avgränsningar

Arbetsprocess

Arbetet med uppdraget har föregåtts av en intern beredning där bland annat olika kompletterande kompetenser som förekommer i skolan har kartlagts.

Skolverket har under arbetets gång varit i kontakt med företrädare för Folkbildningsrådet, folkhögskolor som erbjuder folkhögskoleutbildning till lärarassistent, Friskolornas Riksförbund, Göteborgs stad, Göteborgsregionen (GR), Idéburna skolors riksförbund, Linnéuniversitet¹², Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund, Myndigheten för yrkeshögskolan, Regionalt utvecklingsnätverk i Stockholms län (RUN), Skolinspektionen, Sveriges kommuner och regioner (SKR), Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM), Stockholms stad, utbildningsanordnare som erbjuder yrkeshögskoleutbildning till lärarassistent samt kommunala och enskilda huvudmän. Fokus i dessa kontakter har varit att få ta del av de olika företrädarnas erfarenheter av kompletterande kompetenser i skolan, föra en diskussion om den aktuella insatsen samt inhämta deras synpunkter på densamma.

I arbetet med att identifiera vilka uppgifter i skolornas verksamhet som enligt skolförfattningarna behöver utföras av lärare samt vilka uppgifter som kan utföras av andra än lärare, har en intern rättsutredning gjorts och samtal har förts med Skolinspektionen i vissa frågor.

I arbetet med att ta fram stöd till skolhuvudmän och rektorer att använda i arbetet med att inventera inom vilka områden eller med vilka arbetsuppgifter lärare behöver avlastning vid skolenheterna, har flera möten hållits med företrädare för

---

¹¹ SOU 2018:17.

¹² Med anledning av ett forskningsprojekt om avlastning av lärare som har bedrivits på lärosätet. Linnéuniversitetet (2020) (*Lärar*)avlastande yrkesgrupper – Var går gränserna?

huvudmän som har ett pågående arbete inom området.¹³ Arbetsgruppen har också haft ett nära samarbete med den statsbidragsenhet på Skolverket som ansvarar för statsbidraget i enlighet med förordningen (2019:551) om statsbidrag för anställning av lärarassistenter.

Arbetet med att ta fram lärande exempel från huvudmän och skolenheter som med hjälp av lärarassistenter, socionomer eller andra yrkesgrupper har avlastat lärare arbetsuppgifter så att de kan fokusera mer på undervisningsprocessen, redovisas ingående i avsnitt 7.

Begrepp

I föreliggande redovisning har Skolverket valt att använda begreppet kompletterande kompetenser som ett samlingsnamn för sådan personal som anställts i skolan i syfte att avlasta lärare så att de kan fokusera mer på undervisningsprocessen.

Detta samlingsnamn rymmer en mängd olika personalkategorier, exempelvis lärarassistent, elevassistent, skolresurs, elevkoordinator, elevcoach, pedagogisk resurs, studiepedagog, skolcoach, heltidsmentor, undervisningsassistent och elevsupport med flera. Nämnda personalkategorier kan ha såväl skiftande utbildningsbakgrund och arbetsuppgifter som varierande erfarenhet av arbete i skolan.

De formella utbildnings- och kompetenskrav som ställs för dessa personalkategorier varierar mellan olika huvudmän; det rör sig alltså om en mycket heterogen grupp.

Avgränsningar

De avgränsningar Skolverket har gjort inom uppdraget utifrån skolförfattningarna redovisas i avsnitt 4. De avgränsningar som har gjorts inom uppdraget i arbetet med lärande exempel redovisas i avsnitt 7.

4. Uppgifter som enligt skolförfattningarna behöver utföras av lärare

Uppdraget syftar till att avlasta lärarna så att de kan fokusera mer på undervisningsprocessen. Huvudregeln är enligt skollagen att undervisning bara får bedrivas av den som har legitimation som lärare eller förskollärare och är behörig för viss undervisning. En legitimerad lärare eller förskollärare har ansvar för den undervisning som han eller hon bedriver. Begreppet undervisning innebär enligt skollagen ”sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden”.¹⁴

I denna redovisning avgränsas begreppet lärare till personal i skolväsendet med arbetsuppgifter som enligt skollagen (2010:800) och förordningen (2011:326) om

---

¹³ En av de huvudmän Skolverket har fört dialog med, Stockholms stad, har även medverkat i kvalitetssäkring av det analysverktyg för inventering av lärares avlastningsbehov som Skolverket kommer att publicera den 1 mars 2020.

¹⁴ 1 kap. 3 § skollagen (2010:800).

behörighet och legitimation för lärare och förskollärare (behörighetsförordningen) kräver legitimation som lärare. Eftersom skollagen gör en tydlig åtskillnad mellan förskollärare och lärare, bedömer Skolverket att förskollärare inte omfattas av det aktuella uppdraget.

Vilka skolformer inom skolväsendet omfattas?

I grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, inom kommunal vuxenutbildning (grundläggande, gymnasial nivå och svenska för invandrare) samt inom särskild utbildning för vuxna (grundläggande och gymnasial nivå) ansvarar lärare för undervisning och betygssättning.

I fritidshemmet undervisar lärare tillsammans med andra yrkeskategorier. Fritidshemmet omfattas därför av detta uppdrag. I förskoleklassen undervisar både förskollärare och lärare. Det innebär att lärares arbetsuppgifter i förskoleklassen även kan utföras av förskollärare. Inom ramen för föreliggande uppdrag gör Skolverket dock tolkningen att det rör sig om arbetsuppgifter som behöver utföras av lärare.

Uppgifter som indirekt pekar ut lärare

Av skolförfattningarna framgår de arbetsuppgifter som behöver utföras av lärare. Flertalet av skolförfattningarna innehåller bestämmelser om hur undervisningen ska bedrivas i de olika skolformerna samt om förutsättningar för betygssättningen. I en del av bestämmelserna pekas läraren endast ut indirekt som ansvarig, men ansvaret för att bedriva undervisning och behörigheten att sätta betyg medför att de uppgifter som regleras i bestämmelserna ändå behöver utföras av lärare.

Uppgifter som pekar ut enskilda lärare eller lärare som profession

I skolförfattningarna finns även ett antal bestämmelser som direkt pekar ut lärare som utförare av vissa uppgifter. I vissa delar är det tydligt att en uppgift enbart får genomföras av de lärare som undervisar en viss elev. I andra fall är det mindre tydligt vad som gäller. Exempel på detta är när lärare som personalkategori har vissa skyldigheter mot en elev.

Ett exempel på detta är reglerna kring utvecklingssamtal och individuella utvecklingsplaner (IUP). Enligt bestämmelserna är det varje undervisande lärares ansvar att ha utvecklingssamtal och upprätta IUP. I praktiken genomförs dock samtalen av den lärare som har ansvar som mentor, klassföreståndare etcetera för eleven. I förarbetena till skollagen framhålls att det för det mesta är självklart vem som ska hålla i elevens utvecklingssamtal i de obligatoriska skolformerna, särskilt i de tidigare årskurserna.¹⁵

Uppgifter utifrån läroplanernas bestämmelser

Av läroplanerna framgår vilket ansvar lärare, rektorer och annan skolpersonal har inom skolväsendets olika utbildningar, genom att ange de grundläggande värden som ska prägla skolans verksamhet och de mål och riktlinjer som ska gälla för den.¹⁶ Till största del avser dessa riktlinjer inte konkreta arbetsuppgifter utan hur

¹⁵ Prop. 2009/10:165 sid. 294.

¹⁶ Prop. 2008/09:87, sid. 6.

olika värden ska införlivas i arbetet och hur arbetet med undervisningen ska planeras och läggas upp.

Vissa riktlinjer är dock utformade på ett sådant sätt att de pekar ut tydliga arbetsuppgifter. Detta gäller särskilt kommunikation och samverkan med elevens vårdnadshavare som berörs utförligare nedan.

Förutom riktlinjer om vad läraren ska göra innehåller läroplanerna bestämmelser om vad alla som arbetar i skolan ska medverka i. Detta utgör därför uppgifter som inte helt kan avlastas lärare.

4.1 Undervisningsprocessen

I skollagen pekas läraren upprepade gånger ut som den som ansvarar för att bedriva undervisning.¹⁷ I skolförordningen slås fast att eleverna ska ges ett aktivt lärarstöd.¹⁸ När det gäller gymnasieskolan och gymnasiesärskolan framgår av läroplanerna att läraren ska ge eleven stöd i undervisningen. Samma sak gäller inom vuxenutbildningen.¹⁹

I undervisningsprocessen ingår att planera och genomföra undervisningen, liksom att bedöma, dokumentera och informera om elevens kunskapsutveckling.²⁰ Att undervisning ska bedrivas under ledning av en lärare innebär dock inte nödvändigtvis att läraren själv måste genomföra samtliga moment kopplade till undervisningen. Av förarbetena till skollagen framgår att en lärare inte måste vara närvarande i undervisningslokalen under all lektionstid, så länge denne har det övergripande ansvaret för det som ska göras.²¹

Frågan om var gränsen går för vilka moment i undervisningen som kan utföras av andra än lärare kan inte besvaras på ett generellt plan, utan det krävs alltid en bedömning i det enskilda fallet. Klart är dock att läraren alltid är ansvarig för undervisningen och bedömningen av elevers prestationer. Var gränserna går för vilka uppgifter som kan utföras av andra än lärare är också beroende av vilken skolform det gäller och vad undervisningen behandlar. Repetitionsuppgifter eller annat som endast går ut på att befästa kunskaper är exempel på uppgifter som kan utföras av andra än lärare, givet att lärare finns att tillgå vid behov.

Värt att notera i sammanhanget är att det i skollagen uttryckligen anges att det får finnas annan personal i undervisningen i förskolan, men att det saknas motsvarande bestämmelse för övriga skolformer.²²

Syftet med denna kartläggning är att identifiera de arbetsuppgifter som kan läggas på andra yrkesgrupper än lärare så att lärare kan fokusera mer på

---

¹⁷ Se bland annat 2 kap. 13 §, 2 kap. 15 § skollagen.

¹⁸ 5 kap. 2 § skolförordningen (2011:185).

¹⁹ Se exempelvis Läroplan för vuxenutbildningen (SKOLFS 2012:101).

²⁰ SOU 2018:17, sid. 404.

²¹ Jämför Prop. 2009/10:165, sid. 633.

²² 2 kap. 14 § skollagen.

undervisningsprocessen. Fokus i föreliggande redovisning är därför inte primärt att i detalj klargöra möjligheterna att avlasta lärare inom undervisningsprocessen.²³

Mot denna bakgrund kommer de arbetsuppgifter som lärare enligt skolförfattningarna ansvarar för inom ramen för undervisningsprocessen, inte att redogöras för i detalj. Istället kommer detta avsnitt främst översiktligt redogöra för detta. Däremot kommer de specifika arbetsuppgifter där lärare uttryckligen pekas ut i skolförfattningarna att redovisas mer ingående.

4.1.1 Planering och genomförande av undervisningen

Skolförfattningarna innehåller inte någon närmare reglering av hur en lärare förväntas planera undervisningen.²⁴ Ansvaret för planering av undervisningen följer dock av lärarens ansvar för undervisningen som helhet. Skolverkets bedömning är därför att det är svårt att delegera sådana uppgifter i någon större omfattning till någon annan.

Lärarens övergripande ansvar för undervisningens genomförande framgår av skollagens bestämmelser om lärarens ansvar för undervisningen som helhet. Det finns bara ett fåtal bestämmelser som uttryckligen pekar ut lärare i detta avseende. Ett sådant exempel är att friluftsverksamhet inom samtliga skolformer (utom förskoleklassen och verksamheten fritidshemmet) och idrottsverksamhet som sker utanför ämnet idrott och hälsa (gymnasieskolan och gymnasiesärskolan) ska ledas av lärare.²⁵ Ett annat exempel är att en lärare ska vara kontaktperson gentemot arbetsplatsen inom gymnasial lärlingsutbildning i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.²⁶ En lärare ska även vara ansvarig för en elevs gymnasiearbete eller gymnasiesärskolearbete.²⁷

4.1.2 Arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd²⁸

Extra anpassningar

Extra anpassningar är stödinsatser som görs för elever som har svårigheter att nå upp till de kunskapskrav eller kravnivåer som gäller för utbildningen. Även om bestämmelserna inte direkt pekar ut läraren som utförare av sådana arbetsuppgifter, kännetecknas extra anpassningar av att de kan utföras inom den ordinarie undervisningen.²⁹ Detta medför att extra anpassningar ska göras inom de processer som läraren ansvarar för. I läroplanerna anges att läraren ska ge extra anpassningar eller särskilt stöd till elever i behov av detta.³⁰ Detta utesluter dock inte att läraren kan få

²³ Det utesluter ändå inte att det kan finnas andra yrkesgrupper i skolan som inom ramen för undervisningsprocessen kan avlasta lärare.

²⁴ Det som föreskrivs i kurs- och ämnesplanernas centrala innehåll påverkar naturligtvis planeringen.

²⁵ 5 kap. 6 § skolförordningen, 3 kap. 5 och 6 §§ gymnasieförordningen (2010:2039).

²⁶ 16 kap 11 a § och 19 kap. 10 a § skollagen.

²⁷ 4 kap. 4 § gymnasieförordningen och 2 kap. 20 § förordning (2011:1108) om vuxenutbildning.

²⁸ Bestämmelserna om särskilt stöd gäller, enligt 3 kap. 7 § skollagen, samtliga skolformer och fritidshemmet utom den kommunala vuxenutbildningen och särskild utbildning för vuxna.

²⁹ Jämför 3 kap. 5 § skollagen. Extra anpassningar kan även vara exempelvis tillfällig studiehandledning på modersmålet eller tillfälligt stöd av logoped eller andra yrkesgrupper.

³⁰ Se exempelvis Läroplan för gymnasiesärskolan (SKOLFS 2013:148).

stöd i att utforma åtgärderna eller stöd i arbetet med tillgängliga lärmiljöer, exempelvis implementering av digitala verktyg.

Särskilt stöd

Skolan har ett relativt omfattande ansvar att utreda och dokumentera inom ramen för arbetet kring elever som har behov eller befars vara i behov av särskilt stöd. För elever som behöver särskilt stöd i de obligatoriska skolformerna, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska åtgärdsprogram utformas. I likhet med vad som gäller rörande extra anpassningar så pekas läraren inte särskilt ut i skollagen när det gäller genomförande av arbetsuppgifter kopplade till särskilt stöd och åtgärdsprogram. I läroplanerna anges emellertid specifikt att läraren ska ge elever särskilt stöd om de är i behov av det.³¹

I motsats till extra anpassningar, utgör arbete med särskilt stöd sådana åtgärder som inte kan utföras av läraren inom den ordinarie undervisningen. Detta innebär att särskilt stöd antingen måste utföras av någon annan inom den ordinarie undervisningen eller av läraren eller någon annan utanför den ordinarie undervisningen.

Av detta följer att det som regel är andra än den lärare som ansvarar för den ordinarie undervisningen, som utför särskilda stödåtgärder. Det innebär dock inte att läraren helt kan stå utanför detta arbete. Lärarens kunskaper om elevens kunskapsutveckling är exempelvis nödvändiga för att på ett ändamålsenligt sätt kunna utreda en elevs behov av särskilt stöd.

Garanti för tidiga stödåtgärder

Sedan den 1 juli 2019 gäller för förskoleklassen och lågstadiet i grundskolan, sameskolan och specialskolan vissa nya bestämmelser för kartläggning av en elevs eventuella framtida stödbehov i ämnena svenska, svenska som andraspråk och matematik. Enligt dessa bestämmelser ankommer det på läraren att samråda med personal som har specialpedagogisk kompetens i arbetet med bedömning, anpassningar och uppföljning.³² Bestämmelserna anger även att en överlämning ska ske av uppföljning av sådant stöd som getts mot bakgrund av stödåtgärdsгарantin, när eleven övergår från förskoleklassen till grundskolan eller från lågstadiet till mellanstadiet.³³

4.1.3 Bedömning och betygssättning (uppföljning)

Allmänt

När det gäller bedömning och betygssättning finns allmänna bestämmelser om hur läraren ska arbeta med bedömning av elevens kunskapsutveckling. Precis som för övriga delar av undervisningsprocessen faller bedömning av elevers prestationer inom lärarens kärnuppdrag. Det kan dock finnas administrativa uppgifter som ligger nära själva bedömandet, som kan utföras av andra än en lärare.

Samtliga läroplaner innehåller kapitel som anger hur läraren ska förhålla sig till bedömning och betygssättning. Några uttryckliga dokumentationskrav anges inte i läroplanerna, även om dokumentation kan vara viktigt för att kunna följa elevernas

³¹ Se exempelvis Läroplan för gymnasieskolan (SKOLFS 2011:144).

³² 3 kap. 4 a § skollagen.

³³ 3 kap. 4 a och 4 b § skollagen.

kunskapsutveckling, bedömning, en rättssäker betygssättning samt för att kunna kommunicera detta med eleven och, i förekommande fall, vårdnadshavare.

Förutom de allmänna reglerna om bedömning och betygssättning finns det även särskilda bestämmelser om dokumentation kring elevernas kunskapsutveckling, bland annat genom nationella bedömningsstöd och nationella prov. Detta berörs kortfattat nedan.

Nationella bedömningsstöd och kartläggningsmaterial

I ämnena svenska, svenska som andraspråk och matematik i årskurs 1 i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan finns en skyldighet för lärare att, som stöd för sin bedömning, använda sig av nationella bedömningsstöd. För förskoleklassen finns obligatoriska kartläggningsmaterial för språklig medvetenhet och matematiskt tänkande.

Av Skolverkets föreskrifter om nationella kartläggningsmaterial och bedömningsstöd framgår att läraren ska utföra flera specificerade uppgifter kopplade till materialet.³⁴

Nationella prov

De nationella proven genomförs i vissa ämnen i samtliga skolformer utom förskoleklassen, grundsärskolan och gymnasiesärskolan. I föreskrifterna om hantering och genomförande av de nationella proven anges att läraren ska vidta de förberedelser inför ett prov som anges i lärarinformationen för provet.³⁵ Utöver detta ska läraren följa bedömningsanvisningarna för proven vid rättningen.

Betygssättning

I de delar av skolväsendet där betyg ges, sätts betyget av den eller de lärare som bedriver undervisningen. Om den eller de personer som bedriver undervisningen inte är legitimerade för att bedriva den aktuella undervisningen, gäller som huvudregel att betyget ska sättas tillsammans med en behörig lärare.³⁶ Om eleven eller dennes vårdnadshavare begär det så ska den som har beslutat betyget ge upplysning om skälet för betyget.³⁷

I fall där ett icke godkänt betyg sätts i ett avslutat ämne i grundskolan och specialskolan ska en skriftlig bedömning av elevens kunskapsutveckling i ämnet ges. Bedömningen ska undertecknas av läraren.³⁸ Sameskolan och grundsärskolan saknar motsvarande bestämmelser. För grundsärskolan gäller istället att betyg inte ska sättas i ämnet om eleven inte når kunskapskraven.³⁹

---

³⁴ Se exempelvis Skolverkets föreskrifter om obligatoriska bedömningsstöd i svenska, svenska som andraspråk och matematik i årskurs 1 i grundsärskolan. SKOLFS 2017:4.

³⁵ 13 § Skolverkets föreskrifter om hantering och genomförande av nationella prov (SKOLFS 2013:19).

³⁶ 3 kap. 16 § andra stycket skollagen.

³⁷ 3 kap 17 § skollagen.

³⁸ 10 kap 22 § och 12 kap. 22 § skollagen.

³⁹ 11 kap. 20 § andra stycket skollagen.

För grundsärskolan gäller att det utbildningsintyg som eleverna ska få efter att ha avslutat grundsärskolan ska kompletteras med ett allmänt studieomdöme, om eleven eller dennes vårdnadshavare begär det. Intyget ska undertecknas av läraren.⁴⁰

Prövning

Prövningsbestämmelsen för grundskolan och specialskolan hänvisar till bestämmelserna om betyg, vilka i sin tur pekar ut läraren som ansvarig.⁴¹ Grundsärskolan och sameskolan saknar bestämmelser om prövning.

Övergångar (Samverkan mellan skolenheter)

Av skollagen framgår skolans ansvar för att överlämna information till en annan skolenhet när en elev av någon anledning går från en skolenhet till en annan.⁴²

I gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska läraren lämna skriftlig information om de kurser som eleven har påbörjat men inte slutfört till den nya skolenheten när en elev övergår till en annan skolenhet.⁴³

Läroplanerna för de obligatoriska skolformerna anger att lärare ska delta i arbetet och byta information med personal i övriga skolformer i samband med övergångar. Läraren ska även samverka med det egna arbetslaget för att förbereda elever för övergångar.⁴⁴ Utifrån garantin för tidiga stödåtgärder ska, som anges ovan, mottagande lärare ta emot uppföljning.⁴⁵

4.2 Åtgärder för att tillgodose trygghet och studiero

Skollagens bestämmelser om trygghet och studiero ger rektorn och lärarna befogenhet att vidta omedelbara och tillfälliga åtgärder för att tillförsäkra eleverna trygghet och studiero. Vissa sådana åtgärder är särskilt reglerade och avser, när det gäller lärares befogenheter, utvisning av en elev ur undervisningslokalen, beslut om kvarsittning och omhändertagande av föremål.⁴⁶ Av dessa åtgärder får samtliga, förutom beslut om omhändertagande av föremål, delegeras av rektorn till annan person eller uppdragstagare på skolan.⁴⁷

Skollagens bestämmelser om disciplinära åtgärder för att tillgodose trygghet och studiero uttrycks som befogenheter för rektor och lärare och inte som ålägganden. Åtgärderna utgör istället verktyg för att kunna uppfylla andra krav som ställs på skolan. Då enbart rektor och lärare kan fatta beslut om omhändertagande av föremål som används på ett sätt som är störande för utbildningen eller som kan utgöra

---

⁴⁰ 11 kap. 17 § skollagen.

⁴¹ 10 kap. 23 § och 12 kap. 23 § skollagen.

⁴² 3 kap. 12 j § skollagen.

⁴³ 8 kap. 9 § gymnasieförordningen.

⁴⁴ Se exempelvis Läroplan för grundsärskolan (SKOLFS 2010:255).

⁴⁵ 3 kap. 4 b § skollagen.

⁴⁶ 5 kap. 7, 8 och 22 §§ skollagen.

⁴⁷ 2 kap. 10 § andra stycket skollagen.

en säkerhetsrisk, kan det dock vara svårt att helt lägga uppgifter som avser ordningshållning på andra än rektor eller lärare.⁴⁸

4.3 Kränkande behandling med mera

Lärare har anmälningsplikt gällande kränkande behandling. En lärare som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling, trakasserier eller sexuella trakasserier inom verksamheten ska anmäla detta till rektorn.⁴⁹

4.4 Systematiskt kvalitetsarbete

Lärare, övrig personal och elever ska medverka i det systematiska kvalitetsarbetet på enhetsnivå. Detta innebär i praktiken att det inte helt går att undanta lärare från detta arbete.⁵⁰

4.5 Samverkan med och information till elev och vårdnadshavare

Skolförfattningarna innehåller flera bestämmelser som rör skolans och olika befattningshavares skyldigheter att samverka med och informera elever samt i förekommande fall deras vårdnadshavare. Bestämmelserna anger vad som utgör en lägsta nivå för kommunikationen. Även om läraren inte kan undantas från dessa skyldigheter finns det inte något som hindrar att annan personal har kontakter med exempelvis vårdnadshavare, utöver det som lärare måste göra.

4.5.1 Elevens utveckling

I skollagen finns en allmänt hållen bestämmelse om att vårdnadshavare ska informeras om en elevs utveckling.⁵¹ För de obligatoriska skolformerna anges det i skollagen att det faller på lärarens ansvar att ha ett utvecklingssamtal med eleven och dennes vårdnadshavare⁵² samt att i de årskurser där betyg ges, utarbeta en skriftlig individuell utvecklingsplan.⁵³ När det gäller gymnasieskolan och gymnasiesärskolan däremot är det inte angivet vilken yrkeskategori som ska genomföra utvecklingssamtal med eleven.⁵⁴

I läroplanerna för de obligatoriska skolformerna⁵⁵ anges vidare att läraren även har en skyldighet att löpande vara i kontakt med elevens vårdnadshavare. Läraren ska samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling och hålla sig informerad om den enskilda elevens

⁴⁸ Vidare finns det en skyldighet att skriftligen dokumentera genomförda disciplinära åtgärder. 5 kap. 24 § skollagen.

⁴⁹ 6 kap. 10 § skollagen.

⁵⁰ 4 kap. 3–4 §§ skollagen.

⁵¹ Detta gäller samtliga skolformer utom inom vuxenutbildningen och särskild utbildning för vuxna. 3 kap. 3 § skollagen.

⁵² 10 kap. 12 §, 11 kap. 15 §, 12 kap. 13 §, 13 kap. 12 § skollagen.

⁵³ 10 kap. 13 §, 11 kap. 16 – 16 a §, 12 kap. 13a §, 13 kap. 13 § skollagen.

⁵⁴ 15 kap. 20 § och 18 kap. 20 § skollagen.

⁵⁵ Se exempelvis Läroplan för grundsärskolan.

personliga situation samt iakttä resppekt för elevens integritet.⁵⁶ För gymnasieskolan och gymnasiesärskolan finns liknande skrivningar i respektive skolforms läroplan.⁵⁷

Läraren i de obligatoriska skolformerna ska också samarbeta med hemmen i elevernas fostran och klargöra skolans normer och regler som en grund för arbetet och för samarbete.⁵⁸

Läraren i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och inom vuxenutbildningen ska ge eleven information och i förekommande fall informera eleven och samverka med vårdnadshavare om elevens utveckling och skolsituation.⁵⁹

4.5.2 Bedömning och betygssättning

Av skollagen framgår att den som har beslutat om ett betyg på begäran ska upplysa eleven och elevens vårdnadshavare om skälen för betyget.⁶⁰ Av läroplanerna för de obligatoriska skolformerna framgår också att läraren muntligt och skriftligt ska redovisa sin utvärdering av elevens kunskapsutveckling för eleven och hemmen.⁶¹

Inom gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen finns ett krav på att läraren ska informera om elevens kunskapsutveckling och redovisa på vilka grunder betygssättningen sker.⁶²

4.5.3 Övergångar

Läraren i de obligatoriska skolformerna ska enligt läroplanerna, i samverkan med arbetslaget i förskolan, lärare i övriga berörda skolformer och fritidshemmet, förbereda eleverna och deras vårdnadshavare inför övergångar.⁶³ Läroplanens skrivning om samverkan lämnar ett större tolkningsutrymme än flera av de andra skrivningarna kring lärarens uppgifter. Läroplanerna för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen har inte några motsvarande skrivningar om lärarens uppgifter.

4.5.4 Skolans innehåll och verksamhet

Alla som arbetar i skolan ska samarbeta med elevernas vårdnadshavare, för att tillsammans utveckla skolans innehåll och verksamhet.⁶⁴ Detta pekar inte särskilt ut att det är läraren som ska utföra den aktuella uppgiften. Detta betyder att det finns utrymme för att även andra än lärare kan medverka i denna typ av uppgifter.

Motsvarande skrivning finns för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen, men hänförs där enbart till eleven.

---

⁵⁶ Se exempelvis Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLF 2010:37).

⁵⁷ Se exempelvis Läroplan för gymnasiesärskolan.

⁵⁸ Se exempelvis Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

⁵⁹ Se exempelvis Läroplan för vuxenutbildningen.

⁶⁰ 3 kap. 17 § skollagen.

⁶¹ Se exempelvis Läroplan för sameskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLF 2010:251).

⁶² Se exempelvis Läroplan för gymnasiesärskolan.

⁶³ Se exempelvis Läroplan för specialskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLF 2010:250).

⁶⁴ Se exempelvis Läroplan för grundsärskolan.

5. Uppgifter som kan utföras av andra än lärare

I arbetet med att beskriva och ge exempel på uppgifter som i enlighet med skolförfattningarna kan utföras av andra än lärare, har Skolverket identifierat sex huvudområden för avlastning som vart och ett inrymmer exempel på arbetsuppgifter som kan utföras av andra än lärare. Arbetet med detta har utgått dels från den interna rättsutredning som Skolverket har gjort inom ramen för uppdraget, dels från vad som framkommit i dialog med ett antal huvudmän⁶⁵ som arbetar med frågan.

När det gäller några av de arbetsuppgifter som presenteras inom respektive huvudområde, finns vissa begränsningar när det gäller i vilken utsträckning en del arbetsuppgifter kan utföras av andra än lärare. Dessa preciseras närmare i bilaga 1 samt i det webbstöd som Skolverket kommer att publicera den 1 mars 2020.

5.1 Trygghet och studiero

Följande arbetsuppgifter kan i enlighet med skolförfattningarna utföras av andra än lärare:

- Skapa ro, trivsel och trygghet utanför klassrummen
- Skapa ro, trivsel och trygghet i klassrummen
- Guida eleverna till rätt plats
- Stötta eleverna i övningar och enskilt arbete/grupparbete under lektionstid
- Konflikthantering
- Relationsbyggande
- Omsorg under skoldagen
- Rastvärdar
- Pedagogiska måltider

5.2 Praktiskt arbete i anslutning till undervisning

Följande arbetsuppgifter kan i enlighet med skolförfattningarna utföras av andra än lärare:

- Ställa i ordning lektionssalar samt fram- och borttagning av undervisningsmaterial
- Kopiera och förbereda undervisningsmaterial

---

⁶⁵ Göteborgs stad, Göteborgsregionen (GR), Stockholms stad, Regionalt utvecklingsnätverk (RUN) i Storstockholm och Skolverkets kommunala referensgrupp.

- Enklare rättningsarbete och dokumentation av resultat

5.3 Hantera förbrukningsmaterial och läromedel

Följande arbetsuppgifter kan i enlighet med skolförfattningarna utföras av andra än lärare:

- Administrera beställningar av förbrukningsmaterial och läromedel
- Kontrollera, packa upp och fördela förbrukningsmaterial och läromedel

5.4 IT-relaterade frågor

Följande arbetsuppgifter kan i enlighet med skolförfattningarna utföras av andra än lärare:

- IT-förberedelser såsom inloggning och byte av lösenord
- Uppdatering av programvara
- Kontakt med IT-support, teknisk dataadministration och support

5.5 Mentorskap

Följande arbetsuppgifter kan i enlighet med skolförfattningarna utföras av andra än lärare:

- Kontakt med vårdnadshavare och elever; mejl, samtal med vårdnadshavare och elever
- Intern samverkan med elevhälsan och övrig personal
- Extern medverkan med olika aktörer, exempelvis socialtjänsten, Barn- och ungdomspsykiatri (BUP), med flera
- Frånvarorapportering
- Utskick av information till vårdnadshavare, föräldrar och elever
- Hembesök hos elever med problematisk frånvaro

5.6 Extra anpassningar och särskilt stöd

Följande arbetsuppgifter kan i enlighet med skolförfattningarna utföras av andra än lärare:

- Se till att nödvändiga verktyg och assisterande teknik finns tillgängliga och fungerar
- Stödja och vägleda elever i användningen av nödvändiga verktyg och assisterande teknik samt uppföljning av att dessa används
- Ställa i ordning lektionssalar utifrån elevers specifika behov

- Stötta elever i övningar, enskilt arbete samt grupparbete under lektionstid
- Skapa bildscheman för skoldagen respektive lektioner och i enskilda ämnen

6. Stöd för inventering av lärares avlastningsbehov

Skolverket har inom ramen för uppdraget tagit fram ett webbstöd för inventering av lärares avlastningsbehov.

Webbstödet riktar sig till både huvudmän och rektorer som ser behov av att inventera inom vilka områden eller med vilka arbetsuppgifter lärare behöver avlastning vid skolenheterna.

Webbstödet består av två delar: ett analysverktyg avsett för arbetet inför en inventering och ett vägledningsmaterial för själva inventeringsarbetet. I webbstödet ingår även ett juridiskt stödmaterial och fördjupningsmaterial.

Nämnda stöd bygger på att såväl lärare som annan personal på skolenheterna och fackliga samverkansorgan, involveras i arbetet med att identifiera de lokala behoven och förutsättningarna för att organisera verksamheten på ett sådant sätt att lärare avlastas.

Innehållet i webbstödet tar fasta på vad som framkommit i Skolverkets beredning av uppdraget samt synpunkter från företrädare för huvudmän, andra myndigheter och organisationer som Skolverket har varit i kontakt med under arbetet med uppdraget.

Diskussioner om vilka delar av lärares uppdrag som på ett författningsenligt sätt kan utföras av andra, vilka professioner och kompetenser som behövs för att utföra skolans hela uppdrag samt eventuella kompetensutvecklingsbehov är viktiga aspekter som behöver beaktas i arbetet med att genomföra nödvändiga förändringar på skolenhetsnivå.

7. Lärande exempel

7.1 Tillvägagångsätt

I ett inledande skede har Skolverket genomfört en bred informationssökning om förekomsten av olika initiativ eller projekt som handlar om att införa kompletterande kompetenser i skolan som syftar till att avlasta lärare. En utmaning har varit att relevanta yrkeskategorier benämns på många olika sätt. Informationssökningen har därför genomförts med generella söktermer för att inte utesluta relevant information. Parallellt med detta har Skolverket tagit kontakt med flera organisationer som bedömts ha kunskap om huvudmän eller skolor som bedriver ett aktivt

arbete med att införa nya tjänster som syftar till att avlasta lärare. I arbetet med att identifiera lärande exempel har kontakt tagits med följande aktörer:

- Forskare vid Linnéuniversitet som nyligen har avslutat arbetet med ett forskningsprojekt om avlastning av lärare⁶⁶
- Folkbildningsrådet
- Tre folkhögskolor som erbjuder folkhögskoleutbildning till lärarassistent
- Myndigheten för yrkeshögskolan
- Två utbildningsanordnare som erbjuder yrkeshögskoleutbildning till lärarassistent
- Lärarförbundet
- Lärarnas Riksförbund
- Sveriges kommuner och regioner
- Friskolornas riksförbund
- Idéburna skolors riksförbund
- Tre större enskilda huvudmän

Utifrån informationssökningen och de tagna kontakterna kunde Skolverket identifiera ett antal projekt eller initiativ från vilka ett urval kunde göras. Urvalet gjordes utifrån följande kriterier:

- De exempel som väljs ska visa på någon form av resultat där lärarassistenter, socionomer eller andra yrkeskategorier har bidragit till att avlasta lärarna i sina arbetsuppgifter så att de kan fokusera mer på undervisningsprocessen.
- De exempel som väljs ska visa på en mångfald i typ av tjänster och i olika sammanhang (till exempel vad gäller storlek på organisation), så att exemplen är relevanta för en bred målgrupp.
- De exempel som väljs ut ska vara i enlighet med gällande skolförfattningar.
- Huvudmän eller skolor som har följt upp eller utvärderat införandet av nya tjänster som syftar till att avlasta lärare har prioriterats i urvalet. I dessa fall är sannolikheten större att det finns kunskap om resultat och att lärdomar kopplade till införandet har dragits.

Exemplen har i detta första skede avgränsats till grundskolan. Därefter avser Skolverket att även inkludera de övriga obligatoriska skolformerna, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Den kommunala vuxenutbildningen och särskild utbildning för vuxna kan också komma att omfattas i ett senare skede.

---

⁶⁶ Linnéuniversitetet (2020) *(Lärar)avlastande yrkesgrupper – Var går gränserna?*

I kontakterna med aktörerna har få exempel från enskilda huvudmän kunnat identifierats. I huvudsak har de exemplen rört gymnasieskolan och kommer därför att ingå i det fortsatta arbetet med lärande exempel i andra skolformer.⁶⁷

Intervjuer med huvudmän och rektorer

Utifrån ovanstående kriterier bedömdes ett antal projekt eller initiativ vara av särskilt intresse. För dessa identifierades en lämplig kontaktperson i huvudmannorganisationen och på skolan i fråga. I vissa fall togs även kontakt med personer som följt upp införandet av de avlastande tjänsterna. Hittills har intervjuer genomförts med sammanlagt sex rektorer, fem representanter för huvudmän och två utvärderare i syfte att få mer information om de projekt eller initiativ som genomförts.

7.2 Lärarassistenter och annan pedagogisk personal i grundskolan

Skolverkets statistik över pedagogisk personal ger ingen heltäckande nationell bild av förekomsten av personal i skolan som har till uppgift att avlasta lärare. Sedan läsåret 2017/18 ska huvudmän rapportera in lärarassistenter som en egen tjänstekategori i statistiken över pedagogisk personal.⁶⁸ Enligt den officiella statistiken fanns det för läsåret 2018/19 sammanlagt 1 778 personer som arbetade som lärarassistenter i grundskolan, vilka sammantaget utgjorde 1 228 heltidstjänster. I statistiken över pedagogisk personal finns också kategorin ”annan pedagogisk personal” som avser personal med pedagogiska arbetsuppgifter, men som inte bedriver egen undervisning, och som inte passar in på övriga tjänstekategorier. Det är alltså en bred kategori som samlar många olika typer av yrkesgrupper. För läsåret 2018/19 fanns det i denna personalkategori 23 888 personer, vilka sammantaget utgjorde 14 449 heltidstjänster. Det går inte i dagsläget att säga hur stor del av personalen i denna tjänstekategori som har arbetsuppgifter som bidrar till att avlasta lärare. I statistiken avseende pedagogisk personal finns även tjänstekategorin ”lärare med specialiserad tjänstgöring”. I denna kategori ingår personer anställda som lärare men som inte har undervisning i sin tjänst utan arbetar med andra pedagogiska uppgifter, exempelvis lärare som endast arbetar med stöd eller mentorskap till elever. För läsåret 2018/19 fanns det i landets grundskolor 525 personer, eller 441 heltidstjänster i denna kategori. En mer utförlig beskrivning av tjänstekategorin lärarassistent återfinns i Skolverkets statistik-PM.⁶⁹

En jämförelse av de två tjänstekategorierna lärarassistent och annan pedagogisk personal visar att båda tjänstekategorierna har en stor spridning vad gäller utbildningsnivå och ålder, men att vissa skillnader finns. Personal anställd som

⁶⁷ Dessa lärande exempel kommer att redovisas fortlöpande under 2020.

⁶⁸ En lärarassistent definieras i statistiken över pedagogisk personal som person anställd för att avlasta lärarna och ge lärarna mer tid för undervisning.

⁶⁹ Skolverket (2019). *Lärarassistenter i grundskolan läsåret 2018/19*.

lärarassistenter har i högre grad en förgymnasial eller gymnasial utbildning, en visstidsanställning och är i genomsnitt yngre, se tabell 1. Bland personer anställda som lärarassistenter har 9 procent en högskoleutbildning. Motsvarande siffra i kategorin annan pedagogisk personal är 24 procent.

Tabell 1. Utbildningsbakgrund, ålder och anställningsform för lärarassistenter och annan pedagogisk personal anställda i grundskolan, läsåret 2018/19.

	Lärarassistent	Annan ped. personal
Förgymnasial eller gymnasial utbildning	60 %	53 %
Eftergymnasial utbildning	37 %	46 %
Okänd	2 %	1 %
Pedagogisk högskoleexamen	9 %	24 %
Ej pedagogisk högskoleexamen	91 %	76 %
29 år eller yngre	32 %	26 %
30–49 år	43 %	43 %
Äldre än 50 år	25 %	31 %
Tillsvidareanställd	54 %	69 %
Visstidsanställd	46 %	31 %

Ett forskningsprojekt vid Linnéuniversitetet som bland annat har syftat till att kartlägga utbredningen och omfattningen av nya typer av läraravlastande tjänster har nyligen slutförts.⁷⁰ Inom projektet har en enkätundersökning genomförts bland ett nationellt representativt urval av landets grund- och gymnasieskolor. Kartläggningen visar att knappt hälften av de svenska grundskolorna har tillsatt avlastande tjänster under de senare åren. Enligt uppskattningar utifrån enkätundersökningen finns det cirka 6 000 personer som arbetar med läraravlastande tjänster i grundskolan.⁷¹

7.3 Vad visar de lärande exempel som Skolverket har identifierat?

Skolverket har genom den ovan nämnda informationssökningen identifierat ett antal huvudmän och skolor som använt sig av tjänster som syftar till att avlasta lärare. Sex av dessa redovisas i avsnitt 7.4; här följer en sammanfattning av vad som har framkommit.

⁷⁰ Linnéuniversitetet (2020) (*Läraravlastande yrkesgrupper – Var går gränserna?*)

⁷¹ a.a.

7.3.1 Exempen innehåller olika typer av tjänster med olika arbetsuppgifter

Bland de exempel som Skolverket har identifierat förekommer i huvudsak två olika typer av tjänster som syftar till att avlasta lärare. Dels handlar det om tjänster där lärarens mentorsuppdrag har delegerats i olika utsträckning, dels handlar det om tjänster där läraren avlastas genom att delegera enklare praktiska uppgifter. Att hantera frånvaro på ett eller annat sätt förekommer dock i samtliga tjänster som Skolverket har identifierat. Arbetsuppgifter bland de avlastade tjänsterna kan också handla om att vara rastvärd, förbereda undervisningsmaterial och hantera kränkingsärenden.

Hur tjänsterna benämns varierar. Bland exemplen förekommer bland annat titlar som lärarassistent, klassmentor, heltidsmentor och elevkoordinator. Samma titel kan i olika sammanhang ha avsevärt skilda arbetsbeskrivningar och kompetenskrav. Kvalifikationerna som krävs för tjänsterna varierar mellan gymnasieutbildning och akademisk utbildning. Personlig lämplighet och erfarenhet från att ha arbetat med barn framhålls av vissa som särskilt viktigt att beakta vid rekrytering. Till tjänsterna som mentorer har i flera fall utbildade lärare eller socionomer rekryterats.

7.3.2 Exempen visar på positiva resultat både för lärare och elever

Några av de positiva resultat för lärarna som nämns bland exemplen är en förbättrad arbetsmiljö, lägre sjukfrånvaro, en minskad känsla av otillräcklighet och mer tid för undervisningsprocessen. Det verkar också finnas ett mervärde i att det är en annan yrkesgrupp än lärare som utför arbetsuppgifterna. De nya tjänsterna befinner sig ofta närmare eleverna och har en friare roll än lärarna att hantera akuta händelser och därför kan problem hanteras fortare. Att delegera frånvarohantering kan till exempel innebära både avlastning för lärare men också möjlighet att snabbare ta kontakt med vårdnadshavare och elever. I ett av exemplen berättas om hur frånvaron minskat och hur elever med problematisk frånvaro har återvänt till skolan efter att tjänsterna införts. Tjänsterna kan på så sätt även påverka elevernas arbetsmiljö och förutsättningar för goda studieresultat i skolan.

7.3.3 Utmaning med otydliga gränser mellan skolans olika yrkesgrupper

Av exemplen framgår dock att vissa utmaningar har förekommit längs vägen. En utmaning är till exempel att det kan uppstå en otydlighet i hur de nya tjänsterna förhåller sig till annan personal på skolan. Ett exempel som lyfts är gränsdragningen mellan elevhälsan och de olika mentortjänsterna. I ett annat exempel beskrivs hur införandet av de nya tjänsterna har medfört otydligheter i ansvarsfördelningen mellan lärarna och den nya avlastande resursen. Samtidigt finns det risker med en alltför tydlig rollfördelning eftersom det medför en risk för att uppgifter kan falla mellan olika ansvarsområden. När det gäller avlastning av mentorsuppdraget har det bland vissa lärare också förekommit motstånd mot att lämna ifrån sig mentorskapet till någon annan. Vidare nämns att det kan komma att ta tid för de nya rollerna att införlivas i skolans organisation och att det krävs avstämningar och kommunikation för att kunna justera rollerna efter behov.

7.3.4 Viktiga förutsättningar är tydligt syfte och bred förankring

För att lyckas med att införa avlastade tjänster i skolorna framhålls i exemplen flera viktiga förutsättningar. En sådan är att det ska finnas ett tydligt syfte med vad de nya tjänsterna ska arbeta med och bidra till på skolan, och att syftet med att införa tjänsterna i sin tur är väl förankrat bland personalen på skolan. Att det är rektor och inte lärarna som arbetsleder de avlastade tjänsterna nämns också som viktigt, så att rollerna blir tydliga och att de avlastande resurserna inte riskerar att bli ytterligare ett ansvar för lärarna. Vidare framhålls att de som saknar tidigare erfarenhet från att arbeta i skolan behöver få kunskap om skolan och de styrdokument som reglerar verksamheten, samt olika yrkesgruppers befogenheter.

7.4 Lärande exempel inom grundskolan

7.4.1. Klassmentorer på Norrängsskolan i Lycksele

Sjukskrivningar, hög arbetsbelastning och trötta lärare. Det fick Norrängsskolans rektor att hösten 2016 se att en omorganisation var nödvändig.

En vuxen till i klassrummet

När rektorn tillsammans med lärarna på Norrängsskolan i Lycksele satte sig ner för att diskutera en lösning blev svaret: en vuxen till i klassrummet. Fackliga representanter och vårdnadshavare involverades i en referensgrupp, vilket skapade ett engagemang hos framförallt lärarna. Enligt rektorn uttryckte vissa lärare att det kändes konstigt för dem att lämna över vissa uppgifter till andra, exempelvis att vara ute med eleverna på raster. Men samtidigt ville de att en förändring skulle ske så att de kunde fokusera mer på undervisningen.

Personlig lämplighet framhålls som en viktig egenskap

Våren 2017 utannonserades 12 tjänster som klassmentorer, en för varje klass i skolans årskurs 1–6. Över 100 personer sökte tjänsterna varav en majoritet var män. Många av de sökande berättade att de upplevde tjänsten som ”hands on” men att undervisa som lärare inte var aktuellt för dem. För tjänsterna krävdes gymnasieutbildning och erfarenhet av att ha arbetat med barn. Flera fackliga representanter önskade att man skulle ställa akademisk utbildning som krav, något som skolans rektor menar hade varit svårt eftersom det råder brist på socionomer och liknande kompetenser i regionen. Rektorn betonar vikten av personlig lämplighet, social kompetens och tidigare erfarenheter av konfliktlösning.

Klassmentorerna som arbetar på Norrängsskolan har tidigare erfarenheter från såväl byggbranschen som arbete inom socialförvaltningen. Mentorerna är placerade i en bestämd klass och ansvarar för mellan 16 och 27 elever. De finns till för eleverna både i och utanför klassrummet och hanterar till exempel incidentrapporter och frånvaro. De har kontakt med vårdnadshavare i sådana ärenden som inte rör skolresultat och kan vid behov medverka vid utvecklingssamtal. Personalgruppen har ett forum för kollegialt lärande och ges möjlighet till fortbildning. Mentorerna som arbetar i lågstadiets årskurser finns också i fritidshemmet på eftermiddagarna. Mentorerna har precis som lärarna, rektor som närmaste chef.

Ämneslärarsystem infördes strax efter klassmentorerna

Eftersom Norrängsskolan hade problem med att hitta behöriga lärare infördes också ämneslärarsystem strax efter införandet av klassmentorer. Syftet var att låta lärarna fokusera på färre ämnen och att eleverna i högre utsträckning skulle få undervisning av behöriga lärare. På så sätt är skolan också i behov av färre lärare och idag är nästan alla lärare behöriga i de ämnen de undervisar i. Efter omorganisationen har även lärarna fått undervisa mer och tjänster som till exempel elevassistenter har skurits ned.

Bättre sammanhållning och bättre kvalitet i mentorsuppgifter

Rektorn menar att de nya tjänsterna har gett positiva resultat. Lärarna är mer tillfreds med sin arbetssituation och det finns en bättre sammanhållning på skolan efter det att klassmentorerna infördes. Lärarna har tid att samtala med varandra och får större möjlighet att fokusera mer på undervisningen. Rektorn tror att en bidragande faktor är att lösningen kom underifrån och att det finns en känsla av att man kan påverka sin arbetssituation.

Rektorn upplever också att det har blivit bättre kvalitet i flera av de uppgifter som klassmentorerna har tagit över. Ett exempel är rasterna, där det idag alltid är samma vuxna som är ute och engagerar sig i rastaktiviteterna. Ytterligare ett exempel på förbättrad kvalitet är att kontrollen över förekomsten av kränkningar har förbättrats.

Halverade sjuktal för lärare men hög arbetsbelastning för klassmentorerna

Omorganisationen har också följts av forskare från institutionen för psykologi vid Umeå universitet. Uppföljningen baseras på intervjuer och enkäter, varav en enkät genomfördes före omorganisationen. Resultaten visar att sjuktalen bland lärarna har mer än halverats, från nästan 16 procent vårterminen 2017 till 7 procent vårterminen 2018. Andra tydliga resultat är mindre stress, lägre arbetstempo, lägre krav och en högre arbetstillfredsställelse.

Uppföljningen visar också att det inledningsvis blev en hög arbetsbelastning för klassmentorerna och att de hade svårt att hitta tid för återhämtning under arbetsdagen. Det fanns en oro över att de arbetsmiljöproblem som lärarna upplevt hade skjutits över på klassmentorerna. Detta löstes senare med inplanerade raster. En förklaring till att det blev svårt att ta rast kan vara att skolan i stor utsträckning är schemastyrd och om rast inte tas när tillfälle ges, kan det vara svårt att få rast vid ett senare tillfälle. Samtidigt var en del av de personer som rekryterades inte vana vid att vara schemastyrda, förklarar en av forskarna vid Umeå universitet som följt projektet.

Utmaning för lågstadielärarna

Det svåraste momentet i omorganisationen är, enligt både forskarna och rektorn, införandet av ämneslärare i kombination med klassmentorer i lågstadiet. Lågstadielärarna var oroliga för att tappa relationen med eleverna, men har istället upplevt en ökad kvalitet med eleverna i klassrummet. Samtidigt har det varit svårt för lärarna att de inte längre har riktigt samma inblick i elevernas livssituation som tidigare. Enligt rektorn var förändringen jobbigare än väntat, även om alla var överens om

att det var rätt lösning. Traditionen med klasslärare på lågstadiet är betydligt starkare, enligt rektorn, än i andra stadier. Att både klassmentorer och ämneslärarsystemet infördes så tätt inpå varandra bidrog till att förändringen blev extra stor. Samtidigt bäddade införandet av klassmentorer för ämneslärarsystemet genom att eleverna kunde känna sig trygga med att de alltid hade en och samma mentor i klassrummet.⁷²

7.4.2 Socialpedagoger på Gökstensskolan i Eskilstuna

Gökstensskolan är en av två skolor i kommunen med förskoleklass till årskurs 9 som under läsåret 2017/18 genomförde ett pilotprojekt som innebar att en del av lärarnas arbetsuppgifter, vid sidan av undervisningen, flyttades till en annan yrkeskategori. Skolan rekryterade socialpedagoger som tog över ansvaret för mentorskapet gentemot eleverna från lärare som undervisar i årskurs 7–9 i syfte att öka lärarnas möjlighet att fokusera mer på undervisningen.

Projektets mål var att öka attraktiviteten och förbättra arbetsmiljön för lärarna genom att renodla lärarnas arbete och tydligare avgränsa detta till undervisningsprocessen.

Utrymme för anpassning av tjänsterna

Inspiration till projektet hämtades från en annan skola som tidigare genomfört ett liknande initiativ. Representanter från de två skolorna och utbildningsförvaltningen genomförde ett studiebesök på den aktuella skolan. Därefter togs ett initiativ till att genomföra ett pilotprojekt i de två skolorna. Efter att kommunen beviljat skolorna pengar genomfördes ett lokalt kartläggningsarbete på skolorna.

På Gökstensskolan utarbetade rektor tillsammans med sin personal en lista över de arbetsuppgifter som tillhör mentorskapet och som sedan skulle bli den konkreta arbetsbeskrivningen för de socialpedagoger som rekryterades. Rektorn på skolan poängterar dock att den ursprungliga listan på arbetsuppgifter har förändrats över tid. Tjänsten har formats och fyllts med innehåll allt eftersom rollen har blivit mer integrerad i organisationen. Rektorn reflekterar över att det hade varit svårt om man i ett tidigt skede hade utformat en alltför detaljerad arbetsbeskrivning. En framgångsfaktor ligger i att det har funnits utrymme att anpassa tjänsten så att inga uppgifter faller mellan stolarna och varken utförs av lärare eller socialpedagoger.

Socialpedagogerna ska arbeta med alla aspekter som gynnar elevernas måluppfyllelse. Enligt rektorn har socialpedagogerna också ett stort ansvar för att säkerställa elevernas sociala välbefinnande på skolan. Socialpedagogernas arbetsuppgifter har till exempel handlat om samtal med vårdnadshavare, leda klassråd, elevhälsoträffar, frånvarohantering och deltagande i träffar med externa aktörer. På så sätt kan socialpedagogerna både betraktas som en resurs som avlastar lärarna och som stärker elevhälsan på skolan. Undervisande lärare har alltså ansvar för att bedöma behovet av extra anpassningar och särskilt stöd i undervisningen. Socialpedagogerna arbetar nära eleverna, men möter dem främst i tiden utanför klassrummet. De har

⁷² Umeå universitet (2018). [Projekt Norräng 2.0, arbetsmiljö i skolan efter införande av klassmentorer. Delrapport I: resultat från baslinjemätning, ettårsuppföljning och fokusgruppsintervjuer.](#)

även möjlighet att se elevernas hela situation i skolan och få en överblick som varje enskild lärare saknar. Socialpedagogerna har också en återkommande schemalagd tid med varje grupp av elever som de ansvarar för.

Ökad kvalitet i undervisningen

Satsningen på socialpedagoger på Gökstensskolan utvärderades av utbildningsförvaltningen efter att pilotprojektet avslutats. Utvärderingen visade att nästan samtliga berörda lärare som hade fått ett förändrat uppdrag, ansåg att deras förutsättningar för att kunna fokusera mer på undervisningsprocessen hade förändrats till det bättre. En betydande majoritet av lärarna ansåg också att förändringen hade bidragit till en ökad kvalitet i undervisningen och förbättrat det kollegiala lärandet. Skolans rektor upplever att införandet av socialpedagoger har bidragit till att befintliga lärare i högre grad arbetar kvar på skolan och att andra lärare söker sig till skolan när tjänster utlyses. Rektorn pekar också på att socialpedagogerna bidrar till att skolan blir snabbare på att hantera och följa upp incidenter på skolan och enskilda elevärenden, eftersom socialpedagogerna har ett friare arbetsschema än lärarna och därför har lättare att frigöra tid för att hantera akuta eller oförutsedda händelser.

Tagit tid att hitta sina roller

Även om införandet av socialpedagoger på skolan ses som framgångsrikt har vissa justeringar i organisationen gjorts efter införandet. Efter utvärderingen av införandet, visade det sig att socialpedagogernas tid och resurser fokuserades mycket kring ett fåtal elever som hade stora behov av stöd, medan andra elever riskerade att bli mindre synliggjorda. Både lärare och elever uppfattade att socialpedagogerna främst var till för elever med större stödbehov och inte en resurs för alla elever. Därför kompletterades socialpedagogernas mentorsansvar med att varje elev fick en vuxenkontakt bland de undervisande lärarna som de också skulle kunna vända sig till.

Rektorn vittnar om att det tar tid för både lärare och socialpedagoger att hitta sina respektive roller. Nu under det tredje läsåret med den nya organisationen sker ett arbete med att få socialpedagogerna att i större utsträckning stödja lärarna i undervisningen, genom att exempelvis bidra till ökad studiero och hjälpa eleverna att fokusera på studierna. Vidare vill rektorn förbättra samverkan mellan lärare, socialpedagoger och elevhälsoteam på skolan.

7.4.3 Heltidsmentorerna på Spånga grundskola i Stockholm

På Spånga grundskola genomfördes en omorganisation inför starten av höstterminen 2018. Omorganisationen innebar en förstärkt skolledning och att elevhälsan skulle knytas tydligare till arbetslagen. I och med omorganisationen infördes också så kallade heltidsmentorerna på skolan, som tog över ansvaret för mentorskapet från skolans lärare. På skolan finns nu tre heltidsmentorerna som tillsammans med lärare och specialpedagoger är organiserade i tre olika arbetslag. Heltidsmentorerna ansvarar för att stödja eleverna i studiesituationen och att verka för en god lärandemiljö. Heltidsmentorerna ska också vara vårdnadshavarnas kontaktperson i frågor som rör deras barns skolgång.

Åsikterna bland lärarna var delade till en början

Inför förändringen hade skolans rektor hämtat inspiration från andra skolor som tidigare infört liknande tjänster. Skolans ledning började med att utforma ett förslag till rollfördelning och arbetsuppgifter för heltidsmentoreorna och förslaget diskuterades såväl i lärarkollegiet som med de fackliga företrädarna på skolan. Rektorn poängterar vikten av att förankra denna typ av förändringar bland personalen. Åsikterna om förslaget var delade bland lärarna, men en majoritet av lärarna var i slutändan för att genomföra förändringen. De lärare som tidigare hade ett mentorsansvar hade också en nedsättning i undervisningstid. När mentorskapet flyttades från lärarna till heltidsmentorer så innebär det att alla lärare fick samma andel undervisningstid i sin tjänst.

Ökad likvärdighet i mentorskapet men oklar ansvarsfördelning

Rektorn anser att den största vinsten med att införa heltidsmentorer är att lärarna har fått större möjlighet att fokusera mer på att förbättra sin undervisning. De kan lägga mer tid på för- och efterarbete och att utveckla sig i sitt ämne. Rektorn menar att lärarna tidigare hanterade mentorskapet på olika sätt. I och med övergången till heltidsmentorer har mentorskapet blivit mer enhetligt eftersom ansvaret ligger på färre personer som har större utrymme i sin tjänst att samverka. Rektorn ser att organisationsförändringen som helhet har fått övervägande positiva omdömen i efterföljande medarbetarenkäter och samtal.

Omorganisationen utvärderades av utbildningsförvaltningen som slår fast att likvärdigheten i mentorsrollen på skolan har stärkts och att kvaliteten på mentorsarbetet har ökat genom att det har definierats och professionaliserats.⁷³ I utvärderingen framkommer vidare att det finns vinster med att renodla rollerna mellan mentorer och undervisande lärare. Lärarna kan lägga mer kraft och energi på ämnesrelaterade frågor. Samtidigt framkommer en oro över risken att ett alltför stort ansvar för skolans arbete kring värdegrundsfrågor och elevernas sociala utveckling hamnar på heltidsmentoreorna genom att lärare lastar över detta ansvar på mentorer och elevhälso- teamet.

Fortsatt arbete i Stockholms stad med kompletterade kompetenser

Spånga grundskola blev senare utsedd till referensskola i ett pilotprojekt som Stockholms stad genomförde under perioden 2018–2019 för att pröva och undersöka effekterna av kompletterande kompetenser i form av lärarassistenter och studiepedagoger. Syftet med projektet var att få kunskap om hur kompletterande kompetenser i skolan kan bidra till att legitimerade lärare kan fokusera mer på undervisning.

Ett antal grundskolor deltog i pilotprojektet som inleddes med inventering och analys av vilka uppgifter lärare hade, hur pass tidskrävande och betungande de upplevdes samt vilka uppgifter som kunde fördelas till andra personer. Slutligen kategoriserades uppgifterna utifrån vilken utbildningsnivå som krävdes av den som utförde dem. Analysen visade bland annat att lärare skiljer på uppgifter som tar tid i anspråk och uppgifter som tar energi. Skolorna utformade arbetsbeskrivningar för sina avlastande tjänster utefter de lokala behov som identifierats under

⁷³ Stockholms stad (2019). *En utvärdering av Spånga grundskolas nya organisation.*

inventeringsarbetet. Pilotprojektet har ännu inte följts upp men preliminära observationer från genomförandefasen visar att införandet av kompletterande kompetenser i skolan ställer krav på ett gediget förarbete, anpassningar till lokala behov och en tydlig rollfördelning för att uppnå bästa resultat.

Projektet har vidare resulterat i att Stockholms stad har tagit fram två tjänstekategorier, studiepedagog och lärarassistent, som ska komplettera och avlasta lärare i det elevnära arbetet och med vissa administrativa uppgifter. Arbetsbeskrivningar och kravprofiler för de två tjänsterna har tagits fram centralt från förvaltningen och ska bidra till att både befintliga och nya avlastande tjänster blir mer enhetliga i organisationen. Idag finns det ett 80-tal personer anställda som avlastande resurser till lärare i kommunen.

Studiepedagogens huvudsakliga uppgift ska vara att ansvara för mentorskap på individ- och gruppnivå, vilket innebär att handleda, informera, lyssna och stödja eleverna i studiesituationen samt verka för god arbets- och lärandemiljö. För tjänsten krävs en adekvat högskoleexamen, till exempel inom pedagogik, hälsa eller beteendevetenskap. Lärarassistentens uppdrag ska vara elevsocialt med administrativa inslag och ska fungera som en resurs som kan stödja och avlasta lärarens uppdrag att undervisa. För tjänsten krävs avslutad gymnasieutbildning. Meriterande är yrkes- högskoleutbildning eller folkhögskoleutbildning till lärarassistent.

7.4.4 Lärarassistenter i Uppsala kommun

Initiativet att införa lärarassistenter i Uppsalas grundskolor kom från politiskt håll. Det var under 2016 som utbildningsnämnden tog beslut om en kompetensförsörjningsplan, i vilken lärarassistenter angavs som ett sätt att kunna behålla personal i skolan genom att skapa en bättre arbetsmiljö.⁷⁴

Fokus på administrativa uppgifter

År 2017 startade arbetet med ett pilotprojekt. En referensgrupp bestående av grundskolerektorer och fackliga representanter leddes av HR-avdelningen vid utbildningsförvaltningen. Inom gruppen diskuterades till en början en central arbetsbeskrivning av vilka arbetsuppgifter lärarassistenter skulle ha, men gruppen landade i att det skulle vara upp till skolorna själva att definiera det, eftersom skolorna har väldigt olika behov. Det politiska beslutet betonade dock att syftet var att avlasta lärare. På initiativ av de fackliga representanterna ägnades också en del tid åt att diskutera skillnader mellan lärarassistenter och andra personalkategorier i skolan, i synnerhet elevassistenter. Av den anledningen styrdes fokus mot administrativa uppgifter.

Finansieringen kom till stor del från den så kallade lågstadiesatsningen och omfattade inledningsvis elva tjänster. Utbildningsförvaltningen valde ut ett par olika skolor som erbjöds att rekrytera ungefär två assistenter vardera. För att kunna följa upp satsningen krävdes att det var mer än en assistent på varje skola, berättar kommunens grundskolechef. Att ställa krav på utbildning till lärarassistent inom

---

⁷⁴ Utbildningsnämnden Uppsala kommun, 2016-12-19. [Plan för strategisk kompetensförsörjning 2017-2022.](#)

folkhögskolan diskuterades men valdes bort då dessa bedömdes vara relativt få vid tidpunkten. Förvaltningen och de fackliga organisationerna enades dock om krav på slutförd gymnasieutbildning.

Behoven skiljer sig åt mellan Uppsalas skolor

Grundskolechefen bedömer att projektet har fallit väl ut men framhåller också att det handlar om extra resurser till skolor i en tid av ansträngd ekonomi. Den främsta utmaningen har handlat om att definiera vilka arbetsuppgifter som är aktuella på den enskilda skolan. Grundskolechefen menar dock att det var rätt beslut att överlåta det till skolorna eftersom behoven skiljer sig mycket åt mellan skolorna. Det kan också vara svårt att bedöma när administrativa uppgifter som att svara på ett enkelt mejl eller telefonsamtal, övergår till att bli ett svårt. Samtidigt vill ofta vårdnadshavare ha kontakt direkt med lärare, berättar grundskolechefen.

Avlastning med viss otydlighet kring arbetsuppgifter

Pilotprojektet har följts upp genom en enkät till lärare på de berörda skolorna en termin efter projektets start.⁷⁵ Enkätsvaren visar att 66 procent av lärarna upplever att lärarassistenter har underlättat i deras arbete. Bland de öppna svaren framgår att arbetsuppgifterna kan handla om att ställa i ordning salar, vakta prov, sköta viss administration kring nationella prov, anordna praoplatser, göra bokningar, kopiera och rätta enklare prov. Men det framgår också att vissa lärare tycker att det har varit otydligt vilka uppgifter lärarassistenter kan utföra. Några lärare framför att det ibland tar längre tid att delegera vissa uppgifter till lärarassistenter än det tar att utföra dem själv. Men 64 procent uppger att de har kunnat överlämna uppgifter till lärarassistenter. Flera framhåller dock att det har krävts lång framförhållning och att de önskar tillgång till flera lärarassistenter.⁷⁶ Idag har satsningen utökats till 14 lärarassistenter och utbildningsnämnden har beslutat att ytterligare öka antalet lärarassistenter i Uppsalas grundskolor.

En lärarassistent i varje arbetslag på Gottsundaskolan

Gottsundaskolan ligger i stadsdelen Gottsunda, ett särskilt utsatt område i Uppsala kommun. Skolan har cirka 400 elever fördelat på årskurs 6–9. När skolans rektor fick förfrågan av Uppsala kommun om att delta i pilotprojektet med lärarassistenter 2017, fanns ingen tvekan.

Från början fanns en osäkerhet

Idag finns tre fast anställda lärarassistenter på skolan. Assistenterna har sin hemvist i årskursvisa arbetslag i högstadiet och varje årskurs består av 120–150 elever. I varje arbetslag ingår också en lagledare, som tillsammans med rektorn kan styra och prioritera lärarassistenternas arbetsuppgifter. Att som rektor kunna styra och prioritera lärarassistenternas uppgifter framhålls som någonting viktigt av skolans rektor, varför också lärarassistenterna och rektorn har veckovisa avstämningar. Från början fanns en osäkerhet kring vad lärarassistenterna skulle göra. Rektorn fick då

---

⁷⁵ 144 lärare fick enkäten och 56 lärare har svarat. Svarsfrekvensen bedöms dock som rimlig av utbildningsförvaltningen eftersom inte alla är direkt berörda av lärarassistenterna. Vissa av assistenterna stödjer ett lärarlag på skolan medan andra stödjer enskilda lärare.

⁷⁶ Utbildningsnämnden Uppsala kommun, 2018-08-16. [Fortsatt satsning på lärarassistenter](#), diarienummer UBN-2018-4769.

klargöra lärarassistenternas roll samt uppmuntra och leda dem, berättar rektorn. Med tiden har lärarassistenternas stöd blivit mer efterfrågat bland lärarna.

Rörlig reception

Lärarassistenterna hanterar frånvaro och har kontakt med vårdnadshavare. När assistenterna samlar in mobiltelefoner fungerar de samtidigt som en rörlig reception, förklarar rektorn. När en lärare är frånvarande kan lärarassistenterna gå in och starta en lektion. Lärarassistenterna beskrivs som ett kitt som får verksamheten att fungera. Vidare kan lärarassistenterna sköta administration kring datorer, kopiera, göra fint i klassrummen och förbereda lektioner, exempelvis laborationer. Rektorn framhåller att man inte har försvagat relationen mellan lärare och elever. Istället bidrar lärarassistenterna till att skapa fler vuxna relationer med eleverna i syfte att ytterligare synliggöra sådant som sker utanför klassrummet. Vidare kan lärarassistenterna sitta med enskilda elever om det finns behov. Uppgifterna anpassas utifrån de behov som finns på skolan samt lärarassistenternas förmågor och bakgrund.

Kan inspirera till läraryrket

Lärarassistenterna på Gottsundaskolan har olika bakgrund. En lärarassistent är lärare från Syrien och arbetar mer i klassrummen än de andra lärarassistenterna. Lärarassistenten planerar att så småningom bli legitimerad lärare i Sverige. En annan lärarassistent har tidigare vikarierat med olika uppgifter på skolan. Ytterligare en lärarassistent är relativt ung, med gymnasieutbildning som närmaste erfarenhet och har planer på att gå en socialpedagogisk utbildning i framtiden. En tidigare anställd lärarassistent har börjat utbilda sig till lärare. Skolans rektor framhåller att arbetet som lärarassistent kan inspirera personer till att välja läraryrket.

Lugnare och mer tid för efterarbete

Resultatet av att lärarassistenterna arbetar på skolan är, enligt skolans rektor, mer tid för lärarna till efterarbete och samarbete med andra lärare. Ett lugnare klimat, en bättre stämning och mer ordning på skolan lyfts också fram. Rektorn tror att det har att göra med att de lärarassistenter som anställts har lärt känna eleverna och lärarna väl. Lärarna vet vad de kan lämna ifrån sig och vilken lärarassistent som kan göra vad. Samtidigt har vissa lärare valt att behålla en del uppgifter. Ett exempel på en uppgift som lärarna valt att behålla är att registrera elevernas frånvaro, eftersom lärarna vill ha kontroll över detta.

7.4.5 Elevkoordinatorer och lärarassistenter i Malmö

I samband med verkställandet av ett nämndbeslut från 2015 om att se över möjligheten att införa lärarassistenter, valde Malmö stad att inte enbart fokusera på avlastning för lärare.

Fick inspiration av andra

I april 2016 startade kompetensförsörjningsenheten vid Malmö stad en förstudie utifrån frågeställningen om vad andra kompetenser kan bidra med för att fullgöra skolans uppdrag. Inom studien hämtades inspiration från andra huvudmän. Medarbetare reste också till England för att lära sig mer om det brittiska systemet med Teaching assistants. I en referensgrupp med rektorer, lärare och fackliga representanter diskuterades inledningsvis vilka arbetsuppgifter som kunde vara aktuella i sammanhanget, men kom istället fram till tematiska områden som någon annan än en lärare kan arbeta med. Utöver detta togs även exempel på arbetsuppgifter fram.

Under förstudien konstaterades att befattningarna både behöver systematiseras och kunna anpassas till varje skola och årskurs. Det handlade om att sätta ramarna, förklarar projektledaren. Resultatet blev två olika befattningar; lärarassistent och elevkoordinator.

En central introduktionsutbildning

En lärarassistent ska ha ett elevsocialt uppdrag med administrativa inslag. Projektledaren framhåller att det administrativa arbetet har tonats ned, eftersom det redan finns administrativ personal inom skolan i Malmö. Lärarassistenten ska fylla de mellanrum som uppstår i skolan, förklarar projektledaren. Exempel på arbetsuppgifter kan vara rastvakt och att sköta bokningar. Lärarassistenterna ska helst inte vara inne i klassrummet. Detta för att kunna hålla isär uppdraget från elevassistenternas uppdrag. För att jobba som lärarassistent krävs en avslutad gymnasieutbildning. Vid rekryteringen av lärarassistenterna har befintlig kompetens i skolan tagits tillvara i så stor utsträckning som möjligt.

En elevkoordinator arbetar med mentorsuppdrag på både individ- och gruppnivå. Elevkoordinatören ska stödja elever i studiesituationen samt verka för en god psykosocial arbetsmiljö för eleverna. För arbetet krävs en akademisk utbildning om minst 120 högskolepoäng. Enligt projektledaren har tjänsterna varit mycket attraktiva och bland elevkoordinatorerna idag finns bland annat socionomer, folkhälsovetare, beteendevetare, lärare och poliser.

Både elevkoordinatorerna och lärarassistenterna ska genomgå en central introduktionsutbildning bestående av sex träffar, varav tre heldagar. Utbildningen lyfter bland annat skolans uppdrag, gränsdragningar, konflikthantering och vad som kan göras för att främja studiero och minska frånvaro.

Mentorsuppdraget och gränsdragningen till elevhälsan behövde tydliggöras

Utmaningar med att ta fram och införa befattningarna har, enligt projektledaren, främst handlat om att tolka vad som ryms inom mentorsuppdraget. Elevhälsan har i vissa fall upplevt att det varit otydligt var gränsen till elevkoordinatorerna går. Även om elevkoordinatorerna sköter den mesta av kontakten med elevernas vårdnadshavare, är det kuratorns uppgift att ta kontakt med till exempel socialtjänst. Samtidigt har lärare fortfarande kontakt med vårdnadshavare vad gäller det som sker i klassrummet, förklarar projektledaren och framhåller att detta diskuterats mycket.

Det har varit frivilligt för skolor att anställa lärarassistenter eller elevkoordinatorer. De skolor som har visat intresse för att anställa dessa personalkategorier har fått göra en behovsanalys, där de bland annat har uppgett befattningens närmaste chef. Projektledaren betonar att det i sammanhanget har varit viktigt att det är rektor eller arbetslagsledare som arbetsleder dessa personalkategorier. Finansiering har bland annat skett genom det så kallade likvärdighetsbidraget. Vissa skolor har utökat undervisningstiden för lärarna i och med införandet av de aktuella befattningarna.

Följeforskning visar positiva resultat av främst elevkoordinatorerna

Idag finns 50 elevkoordinatorer och 40 lärarassistenter anställda vid Malmös grundskolor. En följeforskare har genom intervjuer och besök på skolorna följt resultatet av införandet av befattningarna. Följeforskaren har rapporterat i olika omgångar till kompetensförsörjningsenheten och har avslutat sitt arbete i början av 2020.

Resultatet är både positivt och negativt. Följeforskaren menar att lärarassistenter på vissa skolor har hamnat i en svårare situation än elevkoordinatorerna. Lärarassistenter har inte alltid haft en tydlig roll utan har arbetat med många olika elevgrupper och fått uppgifter som annan personal inte hunnit med. Detta har medfört att lärarassistenter inte har kunnat bygga relationer med eleverna i den utsträckning som avsetts. Flera lärarassistenter har också fått en hög arbetsbelastning, men samtidigt saknat mandat att kunna påverka sin arbetsituation. Flera av de som rekryterades var dessutom unga personer som var nyfikna på skolan, men som sedan avskräcktes och lämnade sina tjänster.

Elevkoordinatorerna har däremot kunnat göra skillnad i skolorna, menar följeforskaren. De har haft tydligare roller och är ofta en del av ett arbetslag där de blivit en viktig resurs och länk mellan lärare, vårdnadshavare och elevhälsa.

Den största vinsten ligger i frånvarohanteringen. Elevkoordinatorerna har möjlighet att ta kontakt med vårdnadshavare snabbare än vad lärarna tidigare hade. Skolan kan därför fortare komma till rätta med eventuella problem. På vissa skolor har frånvaron minskat sedan elevkoordinatorerna tagit över uppgiften. Även vissa elever med problematisk frånvaro har återvänt till skolan. Följeforskaren tror inte bara att det har med ledtider att göra utan också med att elevkoordinatorerna har möjlighet att ha ett elevcentrerat förhållningsätt i arbetet. En viktig förutsättning för att befattningen ska fungera är, enligt följeforskaren, att elevkoordinatorerna får en tydlig roll i organisationen och att det finns en idé om vad de ska bidra med, inte bara avlastning.⁷⁷

Hermodsdalsskolan såg behovet av elevkoordinatorer

Hermodsdalsskolan ligger i ett av Malmös utanförskapsområden och har cirka 530 elever i förskoleklass och årskurs 1–9. År 2016 tyngdes lärarna på skolan av den sociala problematiken bland eleverna som de behövde hantera. Skolan anslöts sig

---

⁷⁷ Grundskoleförvaltningen Malmö stad, (2018). *Delrapport 1: Kompletterande kompetenser – mer än bara avlastning*, och (2019) *Delrapport 2: Elevkoordinatorer med kompetens – mer än bara komplement och avlastning*.

därför till satsningen på kompletterande kompetenser som Malmö stad då höll på att arbeta fram.

Rektorn och lärarna diskuterade tillsammans vilka behov de såg att skolan hade av andra kompetenser och hur de skulle kunna avlasta lärarna. Därefter anställdes en elevkoordinator. Idag har skolan fyra elevkoordinatorer och en lärarassistent. Två av elevkoordinatorerna är socionomer och de andra två har examen inom statsvetenskap och folkhälsovetenskap.

Mentorskapet har delegerats i olika utsträckning

Elevkoordinatorerna är organiserade i arbetslag som utgörs av lågstadiet, mellanstadiet och högstadiet. I högstadiet har elevkoordinatörn hela mentorsuppdraget, det vill säga att hantera konflikter, frånvaro, kontakt med vårdnadshavare, delta på elevhälsomöten med mera.

I mellanstadiet och lågstadiet har inte mentorskapet överlämnats på samma sätt som i högstadiet, eftersom skolan sett ett större behov hos eleverna att klassläraren också är mentor. I dessa årskurser utgörs elevkoordinatorernas uppgifter bland annat av att hantera frånvaro, utreda kränkningar och andra incidenter, rastaktiviteter och ibland arbete med mindre grupper av elever om behov finns.

Elevkoordinatorerna har ett gemensamt arbetsrum och ett samtalsrum där eleverna kan nå dem, men de rör sig också mycket ute i korridorerna och vid behov kan de följa med in i klassrummet. Varje elevkoordinator ansvarar för cirka 50 elever. Från början hade elevkoordinatorerna hand om upp till 75 elever, men då räckte inte tiden till, berättar skolans rektor. Därför rekryterades ytterligare en elevkoordinator.

Lärarassistenten har idag flera av de uppgifter som elevkoordinatorerna har och tanken är att lärarassistenten, som snart är färdig med sin högskoleexamen, ska kunna få en tjänst som elevkoordinator.

Lugnare klimat och lektioner som börjar i tid

Skolans rektor framhåller att det blivit lugnare på skolan efter det att elevkoordinatorerna rekryterades. Även antalet kränkingsärenden har minskat betydligt. Elevkoordinatorerna är ute i korridorerna och ser vad som händer och kan agera direkt om en incident uppstår. Lärarna kan i sin tur ägna tiden mellan lektionerna åt kollegialt lärande, förberedelse och efterarbete av undervisning och lektionerna kan starta i tid när läraren inte behöver hantera konflikter eller frånvaro.

Skolan har följt upp satsningen med en enkät bland lärarna som undervisar på högstadiet. Enligt enkäten är samtliga lärare positiva till införandet av elevkoordinatorer och samtliga vill att skolan ska fortsatt ha dessa tjänster. Över 90 procent av lärarna uppger att de kan fokusera mer på undervisningen sedan elevkoordinatorerna rekryterades.

För att kunna finansiera satsningen har lärarna behövt öka sin undervisningstid, i synnerhet högstadielärarna. Det handlar sammantaget om mellan 100 och 150 minuter mer i veckan. Inledningsvis var inte alla lärare positivt inställda till att behöva undervisa mer. I enkäten ställdes därför frågan om den ökade undervisningstiden

kräver mer arbete än att vara mentor för 25 elever. Hälften av lärarna svarade att de upplevde att det inte krävdes mer arbete.

Gränsdragningar och ökad undervisningstid behövde diskuteras

Enligt skolans rektor har införandet av elevkoordinatorer inneburit en del utmaningar. En utmaning har varit att komma fram till vad elevkoordinatorerna ska göra. En lärdom är att rektorn behöver ha avstämningar med enbart elevkoordinatorerna för att kunna vägleda dem. Inledningsvis upplevdes gränsdragningen mellan elevkoordinatorernas arbetsuppgifter och kuratorns ansvar som otydlig. Det innebär att rektorn fick förtydliga hur dessa tjänster var tänkta att komplettera varandra så att det skulle gynna eleverna.

En annan utmaning har varit att inte alla lärare var positivt inställda till utökad undervisningstid. Syftet med förändringen behövde därför diskuteras och förankras i personalgruppen. Ytterligare en utmaning har handlat om att få elevkoordinatorerna att sätta sig in i skolans verksamhet och styrdokument. För personer som inte har arbetat inom skolan tidigare är den processen mycket längre, förklarar rektorn och framhåller de centrala utbildningstillfällena som någonting bra. Vidare framhåller hon egenskaper som att kunna arbeta självständigt och ta snabba beslut som någonting viktigt hos elevkoordinatorerna. Tillsammans blir det olika kompetenserna på skolan ett bra team, säger Hermodsdalsskolans rektor.

7.4.6 Satsning på avlastande tjänster i Linköpings kommun

Linköpings kommun tilldelade 2018 sammanlagt 19 grundskolor extra resurser för att anställa personal som skulle kunna bidra till att minska lärarnas arbetsbörda. Skolorna fick själva avgöra vilka typer av tjänster som skulle rekryteras. På flera skolor fick dessa personer titeln lärarassistent, på andra skolor kallades de exempelvis rastvärd, elevvärd eller resurs i klass. Gemensamt för tjänsterna var att de skulle användas till att avlasta lärarna på skolan och förbättra deras arbetssituation. Personerna som rekryterades gavs arbetsuppgifter av olika karaktär. Det handlade både om administrativa uppgifter såsom kopiering, förbereda inför lektioner, inventering och elevstödande uppgifter såsom kontakter med vårdnadshavare och att vara med eleverna under raster, bussfärder och i matsituationer.

Lärarassistenter rekryteras till Malmslättskolan Kärna

Malmslättskolan Kärna är en skola med förskoleklass upp till årskurs 6. Enligt rektorn fanns ett behov av att kunna vara mer flexibel i organisationen och kunna hantera oförutsedda händelser snabbare. I samband med kommunens beslut att tillföra extra resurser till avlastande tjänster, såg skolan en möjlighet att kunna tillföra en resurs till skolan med ansvar för de många små, men tidskrävande, uppgifter som normalt sett hanteras av skolans lärare. Arbetet med att utforma en ny typ av tjänst inleddes med att rektorn utarbetade en lista på administrativa uppgifter som inte behövde utföras av lärare. Utifrån detta underlag fick sedan lärarna på skolan arbeta vidare med att definiera ytterligare arbetsuppgifter för tjänsterna. Detta sammanställdes till en kravprofil som användes vid rekrytering av två lärarassistenter. Skolan fick många sökande till de båda tjänsterna och två personer med kompletterade bakgrunder anställdes.

Den ursprungliga arbetsbeskrivningen innehöll bland annat administrativa uppgifter såsom frånvarokontroll, upprättande av listor och scheman, bokningar av schemabrytande aktiviteter. Dessutom innehöll arbetsbeskrivningen hantering av digitala lärverktyg samt förberedelse inför lektioner och provsituationer. Lärarassistenterna bistod även med elevstödande insatser som exempelvis att vara en närvarande vuxen i omklädningsrum, följa elever vid förflyttning till andra lokaler eller följa med elever till kurator och skolsköterska.

Trots ett gediget arbete med att på förhand försöka definiera arbetsuppgifter, visade det sig snabbt att lärarassistenternas arbetsuppgifter blev mer omfattande än vad som förutsetts. Rektorn uppmanade lärarassistenterna att själva komplettera sina arbetsbeskrivningar med de uppgifter som tillkommit. Arbetsbeskrivningarna kunde efter ett år kompletteras med fler uppgifter och ett årshjul som visar hur arbetsuppgifterna skiftar över verksamhetsåret. Årshjulet åskådliggör när under året som mest tid går åt till olika uppgifter. På så sätt underlättar årshjulet planering och resursfördelning inför nästkommande år.

Rektorn ser tydliga resultat

Enligt rektorn har lärarassistenterna på en relativ kort tid fått en tydlig roll i organisationen och har nu definierade arbetsuppgifter som bidrar till att avlasta lärarna. Lärarassistenterna har bidragit till en påtaglig avlastning för samtliga lärare, säger rektorn. Genom att avlasta lärarna från olika vardagliga arbetsmoment ser rektorn tydliga tidsvinster. Enligt en uppföljning som gjorts på skolan sparar varje lärare en till två timmar per vecka i arbetstid, som istället kan användas till sambesök, kollegiala samtal mellan lärare och utveckling av undervisningen. Utöver detta ser rektorn att införandet av lärarassistenter har lett till förbättrad arbetsmiljö för lärarna.

Utmaningar med att finna relevanta arbetsuppgifter och långsiktig finansiering

Trots att lärarassistenterna på Malmslättskolan Kärna på kort tid blivit en uppskattad resurs i verksamheten, menar rektorn att det är svårt att skapa utrymme i ekonomin för denna typ av tjänster. Enligt den intervjuade representanten för utbildningsförvaltningen har endast ett fåtal skolor i kommunen valt att fortsätta med lärarassistenter med egen finansiering efter att förvaltningens särskilda resursförstärkning upphörde. Förvaltningens utvärdering av hela satsningen visade att det saknades en behovsanalys och förankring bland lärarna på flera skolor när lärarassistenterna infördes. Detta ledde till att de nya tjänsterna inte kunde utnyttjas optimalt.

En annan slutsats från utvärderingen är att det behövs tid för att arbeta in en ny roll i organisationen. Utvärderingen visar att det innebär en omställning för många lärare att lämna ifrån sig uppgifter, eftersom de är vana vid att arbeta självständigt.

8 Slutsatser

Skolverket har i arbetet med föreliggande uppdrag uppmärksammat att det finns uppgifter som enligt skolförfattningarna, framför allt i läroplanerna, måste utföras av lärare och som riskerar att knyta vissa arbetsuppgifter enbart till lärare utan att

det enligt Skolverkets bedömning nödvändigtvis är motiverat utifrån pedagogiska eller andra aspekter.

Skolverket bedömer att det kan finnas anledning att utreda förutsättningarna för att justera vissa formuleringar i skolförfattningarna, i syfte att tydliggöra och därmed öka möjligheterna till avlastning genom kompletterande kompetenser inom skolan. I samband med nästa översyn inom ramen för arbetet med systematisk styrdokumentsutveckling avser Skolverket därför att se över vissa formuleringar i läroplanerna. Om Skolverket då bedömer att det finns utrymme för att justera specifika formuleringar där det inte finns skäl att just en lärare genomför vissa uppgifter, avser Skolverket att återkomma med förslag på ändrade formuleringar.

9 Referenser

- Förordning (2019:551) om statsbidrag för anställning av lärarassistenter.
- Förordning (2011:1108) om vuxenutbildning.
- Grundskoleförvaltningen Malmö stad (2018). Delrapport 1. *Kompletterande kompetenser – mer än bara avlastning*.
- Grundskoleförvaltningen Malmö stad (2019). Delrapport 2: *Elevekoordinatorer med kompetens – mer än bara komplement och avlastning*.
- Gymnasieförordningen (2010:2039).
- Linnéuniversitetet (2020). *(Lärar)avlastande yrkesgrupper – Var går gränserna?*
- Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 2010:37)
- Läroplan för grundsärskolan (SKOLFS 2010:255).
- Läroplan för gymnasieskolan (SKOLFS 2011:144).
- Läroplan för gymnasiesärskolan (SKOLFS 2013:148).
- Läroplan för sameskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 2010:251)
- Läroplan för specialskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 2010:250)
- Läroplan för vuxenutbildningen (SKOLFS 2012:101).
- Regeringens proposition 2008/09:87 *Tydligare mål och kunskapskrav – nya läroplaner för skolan*.
- Regeringens proposition 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*.
- SCB (2017). *Lärare utanför yrket*. Temarapport 2017:02.
- Skolförordningen (2011:185).
- Skollagen (2010:800).
- Skolverket (2019). *Lärarassistenter i grundskolan läsåret 2018/19*.
- Skolverket (2019). *Lärarprognos 2019. Redovisning av uppdrag att ta fram återkommande prognoser över behovet av förskollärare och olika lärarkategorier*.
- Skolverket (2019). TALIS 2018 *En studie om lärares och rektorers arbete i grund- och gymnasieskolan*. Delrapport 1. Rapport 481.
- Skolverkets föreskrifter om hantering och genomförande av nationella prov (SKOLFS 2013:19).
- Skolverkets föreskrifter om obligatoriska bedömningsstöd i svenska, svenska som andraspråk och matematik i årskurs 1 i grundsärskolan (SKOLFS 2017:4).

Skolverkets föreskrifter om obligatoriska nationella bedömningsstöd i svenska, svenska som andraspråk och matematik i årskurs 1 i grundskolan och sameskolan (SKOLFS 2016:66).

SKR (2018). *Skolans rekryteringsutmaningar. Lokala strategier och exempel.*

SOU 2017:35. *Samling för skolan. Nationell strategi för kunskap och likvärdighet.*

SOU 2018:17. *Med undervisningskicklighet i centrum- ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling.*

Stockholms stad (2019). *En utvärdering av Spånga grundskolas nya organisation.*

UKÄ (2016). Statistisk analys 2016-01-19/2.

Umeå universitet (2018). *Projekt Norräng 2.0 Arbetsmiljö i skolan efter införande av klassmentorer.* Delrapport I: Resultat från baslinjemätning, ettårsuppföljning och fokusgruppsintervjuer.

Utbildningsnämnden Uppsala kommun (2016-12-19). *Plan för strategisk kompetensförsörjning 2017–2022.*

Utbildningsnämnden Uppsala kommun (2018-08-16). *Fortsatt satsning på lärarassistenter*, diarienummer UBN-2018-4769.

Bilaga 1 Förtydligande av uppgifter som kan utföras av andra än lärare

Nedan förtydligas de begränsningar som i enlighet med skolförfattningarna finns när det gäller några av de uppgifter som kan utföras av andra än lärare inom respektive avlastningsområde. I de fall inga kommentarer lämnas finns enligt Skolverkets bedömning inga begränsningar. Dessa begränsningar redovisas även i det webb-stöd som Skolverket kommer att publicera den 1 mars 2020.

Trygghet och studiero

Generell kommentar:

Notera att när det gäller omhändertagande av föremål som används på ett sätt som är störande för utbildningen eller som kan utgöra en säkerhetsrisk, kan inte lärares och rektors befogenhet delegeras.

- Skapa ro, trivsel och trygghet utanför klassrummen
- Skapa ro, trivsel och trygghet i klassrummen
- Guida eleverna till rätt plats
- Stötta eleverna i övningar och enskilt arbete/grupparbete under lektionstid

Kommentar till ovanstående punkt:

Även om det är möjligt för andra än lärare att utföra dessa arbetsuppgifter, så är det ändå viktigt att eleverna har tillgång till ett aktivt lärarstöd.

- Konflikthantering
- Relationsbyggande
- Omsorg under skoldagen
- Rastvärdar
- Pedagogiska måltider

Praktiskt arbete i anslutning till undervisning

- Ställa i ordning lektionssalar samt fram- och borttagning av undervisningsmaterial

Kommentar till ovanstående punkt:

Notera att det i vissa ämnen förekommer undervisningsmaterial som kan vara farliga om de hanteras på ett felaktigt sätt och att det kan finnas bestämmelser kring hanteringen av dessa. När det gäller sådana undervisningsmaterial är det därför viktigt att den personal som

hanterar dessa, har kompetens inom området och att eventuella säkerhetsföreskrifter beaktas.

- Kopiera och förbereda undervisningsmaterial
- Enklare rättningsarbete och dokumentation av resultat

Kommentar till ovanstående punkt:

Notera att detta förutsätter att det inte rör sig om bedömningar, eftersom läraren alltid är ansvarig för utvärderingen av elevens prestationer.

Hantera förbrukningsmaterial och läromedel

- Administrera beställningar förbrukningsmaterial och läromedel
- Kontrollera, packa upp, fördela förbrukningsmaterial och läromedel

Kommentar till ovanstående punkt:

Notera att det i vissa ämnen förekommer undervisningsmaterial som kan vara farliga om de hanteras på ett felaktigt sätt och att det kan finnas bestämmelser kring hanteringen av dessa. När det gäller sådana undervisningsmaterial är det därför viktigt att den personal som hanterar dessa, har kompetens inom området och att eventuella säkerhetsföreskrifter beaktas.

IT-relaterade frågor

- IT- förberedelser såsom inloggning och byte av lösenord
- Uppdatering av programvara
- Kontakt med IT-support, teknisk dataadministration och support

Mentorskap

Generell kommentar:

Notera att när det gäller frågor kopplade till detta avlastningsområde är det viktigt att beakta vilken kompetens som behövs för att utföra dessa arbetsuppgifter. Det faktum att andra än lärare kan utföra vissa arbetsuppgifter, betyder inte att det är lämpligt att vem som helst utför dem.

- Kontakt med vårdnadshavare och elever; mejl, samtal med vårdnadshavare och elever

Kommentar till ovanstående punkt:

Vid fördelning av arbetsuppgifter som rör kontakt med vårdnadshavare och elev är det viktigt att beakta lärarens ansvar för samverkan med vårdnadshavare enligt läroplanerna. Notera också att utvecklingssamtal i de obligatoriska skolformerna ska hållas av lärare.

- Intern samverkan med elevhälsan och övrig personal

Kommentar till ovanstående punkt:

Notera att även om det är möjligt för andra än lärare att arbeta med detta, så förutsätter det att läraren bidrar med relevant kunskap om eleven som läraren besitter.

- Extern medverkan med olika aktörer, exempelvis socialtjänsten, Barn- och ungdomspsykiatri (BUP), med flera

Kommentar till ovanstående punkt:

Notera att även om det är möjligt för andra än lärare att arbeta med detta, så förutsätter det att läraren bidrar med relevant kunskap om eleven som läraren besitter.

- Frånvarorapportering
- Utskick av information till vårdnadshavare, föräldrar och elever
- Hembesök hos elever med problematisk frånvaro

Kommentar till ovanstående punkt:

Notera att även om det är möjligt för andra än lärare att arbeta med detta, så förutsätter det att det inte är fråga om undervisning. Det är också viktigt att den personal som utför arbetsuppgiften har relevant kompetens.

Extra anpassningar och särskilt stöd

- Se till att nödvändiga verktyg och assisterande teknik finns tillgängliga och fungerar
- Stödja och vägleda elever i användningen av nödvändiga verktyg och assisterande teknik samt uppföljning av att dessa används
- Ställa i ordning lektionssalar utifrån elevers specifika behov

Kommentar till ovanstående punkt:

Notera att det i vissa ämnen förekommer undervisningsmaterial som kan vara farliga om de hanteras på ett felaktigt sätt och att det kan finnas bestämmelser kring hanteringen av dessa. När det gäller sådana undervisningsmaterial är det därför viktigt att den personal som hanterar dessa, har kompetens inom området och att eventuella säkerhetsföreskrifter beaktas.

- Stötta elever i övningar, enskilt arbete samt grupparbete under lektions-tid

Kommentar till ovanstående punkt:

Även om det är möjligt för andra än lärare att utföra dessa arbetsupp-gifter, så är det ändå viktigt att eleverna har tillgång till ett aktivt lärar-stöd.

- Skapa bildscheman för skoldagen respektive lektioner och i enskilda ämnen

Kommentar till ovanstående punkt:

När det gäller denna typ av arbetsuppgifter är det viktigt att den perso-nal som hanterar detta, har kompetens inom området.

Bilaga 2 Intervjuguide

Intervjuguide för lärande exempel avseende Lärarassistenter, socionomer och andra yrkesgrupper som avlastar lärare

Frågor till huvudman och rektor

1. Vad var det huvudsakliga syftet med att undersöka möjligheten att införa kompletterande avlastande tjänster?
2. Har huvudmannen genomfört någon särskild analys av hur kompletterande tjänster kan bidra till att avlasta lärare?
  - Hur genomfördes den analysen?
  - Vilka har varit delaktiga i analysen?
  - Har elevernas synpunkter beaktats i analysen, i så fall hur?
  - Vad har framkommit av analysen?
3. Vilka tjänster för att avlasta lärare har ni infört?
  - Vilka typer av uppgifter har dessa avlastande tjänster fått ansvar över?
  - Hur många har ni rekryterat?
  - Hur ser arbetsbeskrivningen ut?
  - Hur har dessa tjänster benämnts?
  - Vilka krav på behörighet eller utbildning har ställts?
4. På vilket sätt har lärarna blivit avlastade? Vilka specifika uppgifter (kopplat till undervisningsprocessen) har lärare kunnat fokusera mer på när de har fått avlastning?
  - Mer individuellt stöd till elever?
  - Planering och efterarbete
  - Samverkan med andra lärare (samplanering, sambedömning)
  - Samverkan med andra funktioner i skolan (exv. elevhälsa)
  - Kollegialt lärande/kompetensutveckling
  - Kontakt med elever
  - Kontakt med vårdnadshavare
5. Vilka andra resultat kan ni se av att ha genomfört dessa åtgärder?
  - Hur har detta följts upp?
6. Vad har ni sett som utmaningar med de tjänster som ni har tillsatt?
7. Vilket stöd (från Skolverket) skulle hjälpa er i arbetet med kompletterande avlastande tjänster som kan avlasta lärare?
8. Känner ni till andra skolor/huvudmän som infört liknande tjänster?